

Eyyûbîler Dönemi Dimaşk Medreseleri

Mahmut DÜNDAR*

Özet: Eyyubilerin İslam dünyasına yaptıkları birçok hizmetin yanında ilme verdikleri önem ve yaptıkları ilmi faaliyetler bulunmaktadır. Bu faaliyetler ise, özellikle Mısır'ın yanında Eyyûbîler'in ikinci başkentleri durumunda olan Dimaşk'ta daha önceden kurulan ve bu dönemde oluşturulan mescitlerde, kütüphanelerde, küttablarda, ribat ve zaviye gibi tasvufî eğitim kurumlarında ve dönemin en düzenli eğitim kurumları olan medreselerde yürütülmektedir. Biz medreselerin bu özelliğinden hareketle makalemizde bu dönemde Dimaşk medreselerinde yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetlerini ele alacağız. Bu bağlamda medreselerin genel mahiyetinden kısaca bahsettikten sonra özelliklerine ve yürüttükleri eğitim ve öğretim faaliyetlerine göre Dimaşk'taki medreseleri inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Medrese, müderris, eğitim, öğretim, faaliyet, Dimaşk, Eyyubiler.

Damascus Madrasas in The Ayyubids Period

Abstract: Besides the many services they provide to the Islamic world, there are also giving importance to scientific and scientific activities of Ayyubids. These activities are carried out in the mosques, the libraries, kuttabs and at mystical educational institutions such as ribats and zawayah, which were previously found in Damascus, which is the second capitals of Ayyubids beside Egypt, and in the madrasas which are the most regular education institutions of the period. In this article, will discuss about the education and training activities carried out in the Damascus districts. In this context, after briefly mentioning the general nature of the madrasa, we deal with the madrasas in Damascus according to their characteristics and the education and training activities they carry out.

Key Words: Madrasah, lecturer, education, teaching, activity, Damascus, Ayyubids.

* Dr. Öğr. Üyesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Giriş

Eyyubiler döneminde Dımaşk ekonomik¹, sosyal², dini³, siyasi ve askeri faaliyetlerin yürütüldüğü bir merkez olarak işlev gördüğünün yanısıra, yoğun olarak birçok ilmi faaliyetlerin yürütüldüğü yer olarak da işlev görmüştür. Özellikle Biladüşşam'ın başkenti konumunda bulunan Dımaşk, çok sayıda İslam beldesinin ve Mescid-i Aksa'nın Haçlıların egemenliğinden kurtuluş planına ve hareketine merkez olmuştur⁴. İslam memleketlerinden birçok âlim Dımaşk'a gelerek burayla gönül bağı kurmuş ve burada ilmi faaliyetlerde bulunmuştur. Âlimler yürüttükleri ilmi faaliyetlerin yanında dinin buyurduğu cihad anlayışıyla da Haçlılara karşı halkta sünnet ve cihad düşüncesini canlı tutmuşlardır⁵. Haçlılara karşı İslam birliğini sağlamada önemli katkıda bulunmuşlardır. Bunun yanında sultanlar, vezirler ve savaş komutanları da ilme ve ilmi faaliyetlere önem vererek yaptıklarının hemen hemen tamamını ilme ve ilmin gösterdiği doğrulara dayandırmışlardır⁶.

İlim endeksli faaliyetlerinde ekonomik, sosyal, dini ve askeri alanlarında başarı gösteren ve siyasi istikrarı sağlayan Eyyubiler ilmi faaliyetlerde daha da gelişebilmenin zeminini yakalamışlardır. Bu çerçevede başta medreseler olmak üzere daha önceden bulunan eğitim kurumlarını geliştirerek ilmi faaliyetleri yürüttükleri gibi, oluşturdukları yeni eğitim kurumlarıyla da ilmi faaliyetlerini geliştirip devam ettirmişlerdir. Nitekim Selahaddin-i Eyyubi'nin vefatından sonra siyasi istikrarın bozulmasıyla 'İz b. Abdusselam ve İbn Hacib gibi büyük âlimler oluşan olumsuzluklardan etkilenerek Dımaşk'tan ayrılmışlardır⁷. Tabi ki hem düzenli eğitim kurumları olmalarından hem de Sünni olan Eyyubilerin Sünni düşüncelerine daha çok hizmet ettiklerinden dolayı Eyyubiler medreselere daha çok önem vermişlerdir. Özellikle oluşturdukları hadis ve fıkıh medreselerinin

¹ el-kalkeşendi, Şihabuddin Ahmed b. Ali, *Subhu'l-'Aşa fi Sınâ'ati'l İnşa*, (thk. Muhammed Hüsnin Şemsüddin), Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987,IV, 91,98.

² el-Hazimi, Nasır Muhammed Ali, *el-Hayatu'l-İlmiyye fi Dımaşk fi'l-Asrı'l-Eyyubi*, (Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Ümmü'l-Kura Külliyyetü's-Şeria, Südi Arabistan 1421,I, 44.

³ İbnu'l-Cevzi, Sibt, *Miratu'z-Zaman fi Tevarihü'l-'Ayan*, Darü'r-Risaleti'l-'Alemiyeye, Dımaşk 2013, VIII, 363.

⁴ İbn Vasil, Muhammed b. Salim, *Müferricü'l-Kürub fi Ahbari Beni Eyyub*, (thk. Cemalüddin eş-Şiyal), Daru'l-Kalem,Kahire 1953,II,188-189.

⁵ İbnu'l-Esir el-Cezeri, 'İzzüddin Ali b. Ebilkerem, *el-Kamil fi't-Tarih*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1986,VIII, 189.

⁶ İbn Hallikan, Ebu'l-'Abbas Şemsüddin Ahmet b. Muhammet b. Ebibekir, *Vefayatu'l-'Ayan ve Enbau Ebna'z-Zaman*, (thk. İhsan Abbas), Daru Sadr,Beyrut 1949 ,II,,30-31,158,162.

⁷ İbn Vasil, III,27-28.

yanında ilgili vakıfları da çoğaltarak medreselerin ilmi gelişmelerini ve birçok İslam diyarından ilim taliplerinin bu medreselere yönelişini sağlamışlardır. Bu nedenle Dımaşk'ta yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetleri kapsamında ele alınan eğitim kurumlarından olan medreselerden söz etmek büyük bir önem arz etmektedir⁸.

Yapılan bu çalışmada ilgili medreselerin tespitinde ve bu medreselerde yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ortaya çıkarılmasında ve İslam dünyasına sağladığı katkılarının ortaya çıkarılmasında literatür taraması yapılmaktadır. Makalede ele alınan konu, ilgili kaynaklardan yararlanılarak elde edilen veriler sentezlenerek değerlendirmelerde bulunmak üzere başlık ve alt başlıklar altında ele alınmaktadır.

2. Medreseler

Sözlükte “ders okutulan yer” anlamında ismi mekân olan “medrese” kelimesi, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü yer olarak tanımlanmaktadır. Çoğuluna “medaris”, burada talebelere ders verene de “müderris” denilmektedir⁹. Ancak medreselerin sebep, zaman ve yer olarak ilk defa ortaya çıkışları ile ilgili farklı düşünceler bulunmaktadır¹⁰. Ancak yapılan araştırmalar neticesinde devlet destekli, düzenli ve teşkilatlanmaya dayalı, İslami düşünce hareketine büyük bir etkisi olan medreselerin ilk aşaması Nişabur'da oluştuktan sonra devlet destekli ve kesintisiz medrese yapımını devam eden ilk şahısın Selçuklu veziri Nizamülmülk olduğu anlaşılmaktadır. Zira daha önce gerçekleşen medreseler zayıf ve tam düzenli değilken¹¹ Nizamülmülk ile başlayan Nizamiye medreseleri ise devlet destekli olduğundan güçlü, işlevsel ve düzenli olmuşturlar¹². Bu anlamda 1067 yılında Nizamülmülk'ün Bağdat'ta oluşturduğu “Nizamiye Medresesi”, aynı adla Bağdat'ın dışında birçok şehirde kurulmuştur¹³.

⁸ el-Hazimi,I, 1.

⁹ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, İkdam Matbaası, İstanbul 1318,II, 1313-1314.

¹⁰ Zeki Salih Zengin, “Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, (ed. Mustafa köylü-Nurullah Altaş),s. 33.

¹¹ Ahmet İzzet Osman, *et-Terbiyetu ve'l-Muctemeu'l-Mısri fi Asrı'l-Eyyubi*,(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Camiatu Esyut Külliyyetü'l-Edeb, Esyut 1982,s.403.

¹² Naci Maruf, *Medarisu Kable'n-Nizamiye*, Matbaatu'l-Camiu'l-İlmi'l-İraki, Irak 1973,s.8.

¹³ İbn Hallikan, II, 129.

Bu medreselerde öğrenci ve müderrislerin ihtiyaçları ile gereken diğer ihtiyaçların temini, bu medreseler için kurulan vakıflarca karşılandığından, burada daha sağlıklı ve düzenli bir eğitimin yapılmasına imkân sağlamıştır¹⁴.

Medreselerin kuruluşundan önce eğitim ve öğretim faaliyetleri, daha çok ibadet amaçlı kurulan mescitlerde yürütülmüştür. Daha sonra ihtiyaca binaen eğitim ve öğretim faaliyetleri için medreseler kurulmuştur. Ancak medreselerin kuruluşuyla camiler eğitim-öğretim faaliyetlerinden soyutlanmamıştır. Belki ihtiyaca binaen bu anlamda camilerden istifade edilmiş ve hatta genellikle camilerin içinde bulunduğu külliyeler içerisinde inşa edilen medreselerde sığmayacak kadar öğrenci bulunduğu camiler dershane olarak kullanılmıştır¹⁵.

Medreselerin programlarında dini ilimler(makâsıt-nakli) in özel bir ağırlığı olmakla birlikte âlet ve akli ilimler de okutulmaktadır. Dini ilimlerden kast edilen Tefsir, Hadis ve Fıkıh gibi ilimler iken âlet ve âkli ilimlerden kast edilen ise, Arapça, Mantık, Matematik ve Fen gibi ilimlerdir. Ancak verilen eğitimin odağında din olduğundan din ile doğrudan alakalı olmayan eğitimin amacı ise yine din ve dinin mahiyetine uygunluğudur. Dolayısıyla temelde İslam'ın ruhuna ters düşmeyen ilimlerin öğretilmesine devam edilmiştir¹⁶. Burada dersler, ilimlere göre belli bir sraya konulmuş kitapları okutma esasına dayalıdır. Dersler, genellikle; “Kur'an ve hadis okuma, Kur'an ilimleri denilen kıraat ve tefsir ile hadis ilimlerini, usulu'd-din, usulu'l-fıkıh"ı, mezheplerin görüşlerini, “hilaf" denilen mezhepler içi ve mezhepler arası ihtilaflar ile cedeli öğrenme" sırasına bağlı işlenmektedir¹⁷.

Her medresenin, dini ve siyasi hedeflerini belirleyen bir çalışma programının olmasının yanında sabit ve uyulması zorunlu bir ders programı yoktur. Bu da buradaki eğitimde üretkenliğin önünü açmıştır¹⁸.

İnsanları etrafında toplayarak bilgilendirme metodu, Hz. Muhammed'den beri süregelen bir metot olup burada da geliştirilerek devam edildiği¹⁹ gibi her

¹⁴ Şakir Gözütok, *İslam'ın Altın Çağında İlim*, Nesil Yayınları, İstanbul 2012,s.203.

¹⁵ Zengin, s.33.

¹⁶ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992,II, 282; Zengin, s.35.

¹⁷ George Makdisi, *Ortaçağda Yükseköğretim İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı*, (çev. Ali Hakan Çavuşoğlu), Hasan Tuncay Başoğlu, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004, s.140.

¹⁸ Makdisi, s. 134,145.

¹⁹ Nurullah Kesai, *Medârisi Nizâmiye ve Te'sirat-ı İlmî ve İctimâiha*, Emir Kebir Yayınları, Tahran 1995, s.131-132.

hocanın özgürce uygulayabileceği kendisine özgü metodu veya metotları da olmuştur. Hocalar, derslerini öğrencilerin bulunduğu yerden daha yüksek bir kürsüde vermişlerdir. Ders saatleri, mevsimlere, dersin niteliğine ve hocaların ilmi mertebesine göre değişebilmiştir. Dersler, genellikle hafta boyunca öğleden önce başlamış, öğle, ikindi ve yatsı namazlarından sonra da devam etmiştir²⁰.

Özellikle Nizâmiye Medreseleri, gençlerin ve büyüklerin, uzun süreli öğrenim gördükleri yükseköğretim kurumlarıdır. Burada talebe olabilmek için yükseköğretimin gerektirdiği gibi, yaş şartı aranmazken kişinin ilme olan ilgisi ve kabiliyeti yeterli görülmektedir²¹.

Medrese eğitimini tamamlayan öğrencilere günümüzdeki diploma anlamında programı bitirdiğine dair icazet (mezuniyet belgesi) verilmektedir. İlk icazet ise hadis alanında miladi 10. asırda verilmiştir. Bu da Ali Ebu Muhammed Abdulazim el-Münziri tarafından Ebu Kasım İbn Ebibekir et-Temimi'ye verilmiştir²².

İslam dünyasında ciddi bir eğitim, bilim ve din kurumu olan medreseler topluma yön vererek topluma dönük birçok hizmetleri olmuştur. Nitekim İslam toplumunun en çok ihtiyaç duyduğu din ve hukuk adamları medreselerden yetişerek mezun olmuşlardır²³.

2. 1. Dımaşk'taki Eyyubi Medreseleri

Eyyubi siyasetinin temelini oluşturan Sünni düşüncenin eğitim merkezini oluşturan medreseler Eyyubilerin çok önemli eğitim kurumlarından sayılmaktadırlar. Bu nedenle 10. ve 11. Yüzyıllarda Irak ve İran'daki Ehl-i Sünnetin ilmi çalışmalarını Mısır'daki siyaseti için ilham kaynağı olarak gören Selahadin ve halifeleri Sünni mezhebinin canlandırılması ve hâkim kılınması için başta Mısır ve Dımaşk olmak üzere mahiyetlerinde bulunan yerleşim alanlarına medreseleri kurarak yaygınlaştırmışlardır²⁴. Bu sırada dönemin mezhep, ilmi ve fikri hareketlerin icrasına kaynaklık eden²⁵ Şam'da 75, Mısır'da 74, Kudüs'te 42, Bağdat'ta

²⁰ Adem Mez, *The Renaissance of Islam*. (çev. K. Buş ve Mangoliouth), Londra 1937, s.172.

²¹ Akyüz, Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001, s.36.

²² Tahir Ma'ruf, *Camii'z-Zeytune ve Medarisu'l-İlim fi'l-Ahdeyn : el-Hafsi ve Türki*, Daru'l-Arabiyyeti'l-Kitab, Tunus 1980, s.41-42.

²³ Akyüz,s.40.

²⁴ Nabi Bozkurt, " Medrese", *DİA*, 2003 Ankara, XXVIII,324.

²⁵ Sellam, Eymen Şahin, *el-Medarisu'l-İslamiyye fi Mısır fi'l-'Asri'l-Eyyubi ve Devruha fi Neşri'l-Mezhebi's-Sünni*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi),Tanta Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tanta 1999,4-6.

40, Haleb'te 40, Trablus'ta 13, Musul'da 9 adet ve diğer yerlerde farklı sayılarda medrese bulunmaktadır²⁶.

İşte konumuz gereği Eyyubiler döneminde Dımaşk'ta bulunan ve bilinen en önemli eğitim kurumlarından olan medreselerden isim ve faaliyetleriyle söz etmekteyiz. Ancak Sultan Selahaddin Şia anlayışına karşı Sünni anlayışı hâkim kılmak için Mısır'da kurduğu birçok medreseye karşılık Dımaşk'te yeni medreseler kurmamıştır. Belki de Nureddin Mahmud Zengi tarafından yapılan medreseler genişleterek ilgili vakıfları artırmıştır²⁷. Ancak el-Melikü'l-Efdal ve el-Melikü'l-Adil gibi diğer Eyyubi sultanları Dımaşk'ta medrese kurmuşlardır²⁸.

Dımaşk'ta Eyyubi dönemi medreseleri daha çok mezhep fıkıhlarına yönelik fıkıh medreseleri olup bunlar; Şafii fıkıh medreseleri, Hanefi fıkıh medreseleri, Hanbeli fıkıh medreseleri şeklinde faaliyet gösterdikleri gibi Şafii fıkıh ile Hanefi fıkıhının tedrisatını yürüten müşterek medreseler şeklinde de faaliyet göstermektedir. Ayrıca burada fıkıh medreselerinin yanında tıp alanında tedrisat faaliyetlerini yürüten medreseler bulunmaktadır. Bu medreseler ise aşağıda belirtildiği üzere ele alınmaktadır.

2.1.1.Şafii Mezhebine Göre Eğitim Veren Medreseler

Eyyubiler döneminde Dımaşk'ta Şafii fıkıhının tedrisatını yürüten ve bilinen otuz iki tane medrese bulunmaktadır. Bu medreseleri ise sırasıyla aşağıda ele alınmaktadır.

2.1.1.1.el-Medresetü'l-Adiliyeti'l-Kübra

Şafii mezhep fıkıhının öğretimi için yapımına ilk karar veren ve başlayan Nureddin Mahmud Zengi (1173/ 569), bu esnada medresenin yapımını bitirmeden vefat ettiğinden vefatından sonra Sultan Adil b. Ebibekir b. Eyyub bu medresenin yapımını daha büyüterek tamamlanmıştır (1215)²⁹. Bu medrese eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yanında birçok fonksiyonel yapıları da bünyesinde toplayabilmiştir. Nitekim Dımaşk'a gelen yabancılar için burada kalacak özel yerler tahsis edildiğinden birçok âlim buraya gelip uzun süre burada kalmışlardır³⁰.

²⁶ Zeki Tez, *Bilim ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları*, Nobel Yayınları, Ankara 2001, s.15.

²⁷ el-'Alebi, Ekrem Hasan, *Hıta Dımaşk, Daru't-Taba'*, Dımaşk 1989, s.132.

²⁸ İbn Hallikan, VIII,207.

²⁹ İbn Kesir, İmadüddin Ebü'l-Feda İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*,(thk.Ahmet Ebu Mülhim,vd.), Mektebetü'l-Mearif, Beyrut 1966,XIII,75.

³⁰ Ebu Şame, Şihabüddin Ebu Muhammed Abdurrahman b. İsmail b.İbrahim el-Makdîsi, *er-Revdeteyn fi Ahbari'd-Deoletteyn en-Nuriyye ve's-Salahiyye*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Kahire 1288,II, 179.

Daha sonra Melik Muazzam İsa bu medresenin yapımını tekrar gözden geçirmiş ve bu medreseyi yeniden düzenledikten sonra eğitim ve öğretim faaliyetlerini başlatmak üzere tekrar açılışını yapmıştır³¹. Burada Sultan Muazzam İsa birçok âlim, Şafii ve Hanefi şeyhleri ile vezirlerle küçük bir ilim halkasını oluşturmuştur³². Böylece burada Melik İsa tarafından ilk müderrislik görevi el-Kadi Yunus b. Bedran'a verilmiştir (1226m)³³. Bundan sonra el-Kadi Refiu'd-Din Abdulaziz b. Abdulvahid b.İsmail el-Ceyli eş-Şafii bu görevi üstlendiği(1244m)³⁴ gibi, el-Kadi Kemalüddin Ömer b. Ebi Hafzi b. Bündar et-Teflis de burada bu görevi üstlenmiştir³⁵.

Burada Şafii fıkhnın yanında Kur'ân kıratları ile Arap lüğatinin tedrisati yapılmıştır³⁶. Nahiv ve lügat ilminin tedrisatının öncülüğünü ise Ebu Muhammed b. Ahmed b. Mevfik b. Cafer el-Lurki el-Mursi üstlenmiştir³⁷. Aynı zamanda Nahiv âlimi ve Kur'an kıraatların şeyhi olan Muhammed b. Abdullah b. Malik et-Tai el-Ceyani de burada nahiv tedrisatını yürütmüştür. Burada ilmi faaliyetlerini yürüten âlim ve müderrislerin ilmi öğretme düşkünlükleri ile taşıdıkları sorumluluğun yerine getirilme derecesini belirtme noktasında aşağıda belirtilen örnek çok anlamlıdır. İbn Malik Dımaşk'a geldiğinde bu medresede oturur ve kendisinden ders almak isteyenleri beklerdi. Bu anlamda kendisine geleni bulamayınca medresenin eşiğine çıkıp , "kıraat kıraat, Arapça" diye bağırdıktan sonra geri dönerdi. Böylece taşıdığı ilmi sorumluluktan kurtulabileceğini aktarırdı³⁸.

³¹ en-Nuaymi, Abdulkadir b. Muhammed ed-Dımaşki, *ed-Dris fi Tarihi'l-Medaris*, (thk. Cafer el-Hasani), Mektebetü's-Sakafetü'd-Diniyye, Kahire 1988, I, 362.

³² el-Hazimi, I,268.

³³ Ebu Şame, II, 147.

³⁴ en-Nuaymi, I, 363.

³⁵ el-Hazimi, I, 255.

³⁶ Dehman, Muhammed Ahmed, *el-Medresetü'l-Adiliyetü'l-Kübra, Mecelletü'l-Mecmau'l-Arabi bi Dımaşk* 1954, I,52,66.

³⁷ ez-ZEhebi, Ebu Abdullah Şemsüddin Muhammed, *el-İber fi Haberın min Ğaber*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut ts., III,303.

³⁸ el- Hazimi,I,269

2.1.1.2.el-Medresetü'l Emینیye

Cömertçe bu medreseye vakıflar kuran Emin Gümüştengin'e nisbetle bu adla anılan bu medresenin³⁹ eğitim ve öğretim sorumluluğu, el-'Allame Kutbuddin Mesud b. Muhammed en-Neysaburi üstlendiği (1182m)⁴⁰ gibi, eş-Şeyh Şerefüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebibekir b. Cemal el-İslam es-Silmi de uzun süre üstlenmiştir (1205)⁴¹. Ali b. Akil b. Hibbetullah b. el-Hasan b. Ali eş-Şafii (1204/541)⁴² ile el-Fakih Şerefüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali b. eş-Şehrezori (1205)⁴³ de burada yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetlerine öncülük etmişlerdir.

Bu medresede; el-fakir İsa el-İraki ed-Derir Tacüddin (1205)⁴⁴, el-Kadı Cemalüddin Yunus b. Bedran b. Feyruz b. Said el-Kureşi el-Mısri (1226m),el-Fakih Abdulvahid b. İsmail b. Zafir el-Ezdi ed-Dimyati eş-Şafii (1216m) ve el-fakih el-Allame Ebulfadl Abdulkerim b. Muhammed b. Ebilfadl b. Ali el-Ensari el-Hazreci el-İbadi es-Sadi⁴⁵ gibi müderrisler görev yapmıştır.

Buranın kıraat tedrisatına eş-Şeyh Kutbuddin Ahmed b. Abdusselam b. el-Muhtar b. Ebi Asrun ile eş-Şeyh Muhammed b. Ahmed b. Yahya Hibbetullah b. el-Hasan b. Yusufuddevle öncülük etmişlerdir⁴⁶.

2.1.1.3.el-Medresetü'l-Mücahidüddin Ebu'l-Fevaris tarafından yaptırılarak

Bu medrese el-Emir Mücahidüddin Ebu'l-Fevaris tarafından yaptırılarak (1110/ 555) tedrisat faaliyetlerine vakfedildiği gibi, yine kendisi tarafından cömert vakıf evleri kurularak bu medresenin maddi ihtiyaçlarını karşılamıştır⁴⁷.

³⁹ en-Nuaymi, I,178-179.

⁴⁰ en-Nuaymi, I,184.

⁴¹ İbn Kesir, *Tabakatü'l-Fukahai's-Şafiiyye*, (thk. Ömer Haşim, vd.), Mektebetü's-Sakafetü'd-Diniyye, Kahire 1993,II,776.

⁴² en-Nuaymi, I, 184.

⁴³ el-Münziri, Zekiyüddin Ebu Muhammed Abdulazim b. Abdulkuvva,et-Tekmile li Vefayâtü'n-Nakle, (thk. Beşşar Avvad Maruf), Muessesetü'r-Risale, Beyrut 1981,II,82-83.

⁴⁴ es-Subki, Tcüddin Ebû Nasr Abdulvahhab b. Ali b. Abdulkafi, *Tabakatü's-Şafiiyyetü'l-Kübra*, (thk.Abdulfettah Muhammed el-Hulvi, Mahmud Muhammed et-Tenahi),Daru İhyau Kü-tübi'l-Arabiyye,Kahire 1992,VIII,345.

⁴⁵ el-Müziri, II,364.

⁴⁶ el-Hazimi,I,270.

⁴⁷ Ebu Şame, I,309.

Kıraat ve nahiv âlimi olan eş-Şeyh Ali b. el-Hasan b. Ahmed el-Külabi, buranın ilk müderrislerindendir⁴⁸.

Ebu'l-Kasım Abdussemed b. Muhammed b. Ebi'l-Fadıl el-Hürüsteni gibi büyük âlimler, buradaki tedrisat faaliyetlerinin yürütülmesine öncülük etmişlerdir⁴⁹.

2.1.1.4. el-Medresetü'l-Mücahidüddin Ebu'l-Fevaris tarafından yaptırılarak

Bu medrese de el-Emir Mücahidüddin Ebu'l-Fevaris tarafından yaptırılarak (1110 /555) tedrisat faaliyetlerine vakfedildiği gibi, yine kendisi tarafından cömert vakıf evleri kurularak bu medresenin ihtiyaçları karşılanmıştır⁵⁰.

Şemsüddin Abdülkafi, Tacüddin Ebubekir eş-Şahruri ve Tacüddin el-Meraği gibi büyük müderrisler burada görev yapmışlardır⁵¹.

2.1.1.5. el-Medresetü'l- İmadiyye

Bu medrese Sultan Mahmud Nureddin Zengi'nin (1154 / 549) yaptırdığı bir medresedir. O, kendi döneminde bu medresenin şeyhliğine ve tedrisat faaliyetlerinin yürütülmesi ile organizasyonuna el-Fakih el-Hatib ed-Dımaşki'yi tayin etmiştir⁵². el-Hatib'den sonra onun iki oğlu babalarının göreviyle görevlendirilmişlerdir. Ancak bunlar medresede öngörülen fıkıh, kıraat ve nahiv gibi ilimlerin tedrisinin yerine kimya ile uğraşınca Nureddin Mahmud Zengi tarafından bu görevden alınmışlardır. Bunların yerine ise, el-Edib el-Katib Muhammed b. Muhammed b. Hamid el-İsfahani tayin edilmiştir⁵³. Bundan sonra da Tacüddin b. Cebel, sonra Muhyiddin ve daha sonra da oğlu bu görevle görevlendirilmiştir⁵⁴.

2.1.1.6. el-Medresetü'l-Mısmariyye

Medresenin kurucusu olan İbn Asakir el-Hasan b. Mismar'a nisbetle (1151 /546) adlandırılan bu medresenin ilk müderrisi, burada tedrisat yapmak

⁴⁸ el-Kıfti, Cemalüddin Ebu'l-Hasan, Ali b. Yusuf, *Enbau'r-Ruvat ala Enbai'n-Nuhat*, Muessestü'l-Kütübü's-Sakafiyye, Beyrut 1986, II, 241-242.

⁴⁹ Sibt İbnu'l-Cevzi, c.8, s.586, 590-591; en-Nuaymi, I, 454.

⁵⁰ es-Sıbki, VII, 297-298.

⁵¹ İbn Şeddad, İzzüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. İbrahim, *el-'Alakü'l-Hatire fi Zikri Ümerai'-Şami ve'l-Cezire*, (thk. Yahya Zekerıyya), Vezaretü's-Sakafeti, Suriye 1991, s.233.

⁵² ez- Zehebi, III, 37.

⁵³ el- Bundari, Kavamüddin el-Feth b. Ali Muhammed, *Sena el-Bark eş-Şami*, Darü'l-Kitabi'l-Cedid, Beyrut 1971, s.120.

⁵⁴ İbn Şeddad, s.237-238.

üzere kendisi için bu medresenin kurulduğu Şeyh Vecihüddin Esad b. el-Münca'dır. Ondan sonra ailesinden gelenler bu medresede müderrislik yapmışlardır. Bu da Dımaşk'ın bazı medreselerinde gelenek haline gelmiştir.⁵⁵

2.1.1.7.el-Medresetü'l-Ekziye

Nureddin Mahmut Zengi döneminde yapımına başlayan ve Selahaddin Eyyubi döneminde bitiren el-Emir Esedüddin Ekz'e nisbetle bu medrese, "el-Medresetü'l-Ekziye" adıyla anılmıştır. O inşa ettiği bu medreseyi Şafii fıkhını öğretmek üzere Şafii imamlarına vakfetmiştir (536).⁵⁶ Böylece burada Tacüddin İbn Cehbel, Ebu'l-Mecd Abdulmecd er-Revzaradi, Burhanuddin el-Meraği, Mecdüddin Mahmut eş-Şehrezori gibi müderrisler burada müderrislik yapmışlardır.⁵⁷

2.1.1.8.el-Medresetü'l-'Asruniyye

Nureddin Mahmud Zengi ile Selahaddin-i Eyyubi dönemlerinin önemli fakihlerinden⁵⁸ Şerefüddin Abdullah b. es-Seri Muhammed b. Hibbetullah b. Mutahhir b. Ali b.Ebi Asrun (1289 / 585) tarafından yapıldığından kurucusuna nisbetle bu adla anılmıştır.⁵⁹ Bu medresenin kurucusu aynı zamanda kadı ve büyük bir Şafii fıkhı âlimidir. Bu medreseye birçok zengin vakıfları vakfetmiş ve bu medrese de ilmi faaliyetlerde ve Şafii mezhebinin yayılmasında nam salmıştır.⁶⁰ Burada ilk müderrislik yapan kurucusu ve vâkıfıdır. Ondan sonra oğlu ve soyundan gelen âlim kimseler müderrislik yapmışlardır. Daha sonraları vâkıfın nesebine mensup olmayanlar da bu medresede müderrislik yapmışlardır.⁶¹

⁵⁵ en-Nuaymi, II,114,117.

⁵⁶ en-Nuaymi, I,167.

⁵⁷ İbn Şeddad,s.237.

⁵⁸ Bedrettin Basuğuy, *Selahaddin-i Eyyubi Devrinde İlmi Faaliyetler*, Hivda Yayınları, İstanbul 2009,s.39.

⁵⁹ İbn Hallikan, III,53.

⁶⁰ en-Nuaymi, I,398-399.

⁶¹ Sadık Ahmed, *el-Medarisü'l-'Asruniyye fi Biladi's-Şam*, Müessesetü'r-Risale, Dımaşk 1406,s.177.

2.1.1.9.el-Medresetü'l- 'Aziziyye

el-Melikü'l-Aziz Osman b. el-Adil Ebibekir b. Eyyub tarafından yapılmış (1193 / 590)⁶² ve Eyyubi dönemi Dımaşk 'ın büyük medreseleri arasında yer almıştır.⁶³ Bu medreseyi diğer medreselerden farklı kılan bu medresede fıkıh ilminin yanında nahiv, felsefe, kelim ve mantık ilimlerinin burada okutulmasıdır.⁶⁴ Ancak daha sonra Sultan Eşref Musa'nın emriyle tüm Dımaşk'ın medreselerinde felsefenin okutulması yasaklanmıştır.⁶⁵ el-Kadi Muhyiddin Muhammed ez-Zeki burada ilk müderrislik yapmıştır.⁶⁶ Yine eş-Şeyh Abdussemed b. Muhammed b. Ebi'l-Fadl el-Huristani gibi alimler de burada müderrislik yapmışlardır.⁶⁷

2.1.1.10.el- Medresetü'l-Caruhiyye

el-Emir Seyfüddin Caruh et-Türkmani'ye nisbetle adlandırılan ve onun tarafından oluşturulan (1195 / 596) bu medresede⁶⁸ meşhur alimlerden biri ve Şafii fakih olan Ebi'l-Kasım Mahmut b. Mübarek el-Vasiti el-Bağdadi müderrislik yapmıştır.⁶⁹ Ebi'l-Kasım'ın İran'a gitmesi üzerine sırasıyla, el-Fakih Nasrullah b. Muhammed b. Abdullah el-Kavi el- Musammimi⁷⁰, eş-Şeyh Mesut b. Muhammed b. Mesut en-Neysaburi ve eş-Şeyh Fahrüddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasan b. Hibbetullah b. Asakir gibi müderrisler görev yapmışlardır.⁷¹

2.1.1.11. el-Medresetü's-Sarımiyye

Sarımu'd-Din Kaymaz en-Nacmi'ye nisbetle (1199 / 592) anılan bu medrese⁷² Şafii fıkıhına mensup fakihlere vakfedilmiştir.⁷³ eş-Şeyh Ahmet b. Şihap b. Muhammed b. Halef b. Racih b. Bilal el-Hanbeli burada müderrislik yapmıştır.⁷⁴

⁶² Sibt İbnu'l-Cevzi, VIII, 441-443.

⁶³ İbn Hallikan, VII,206.

⁶⁴ İbnu'l-Cezeri, Şemsüddin Ebi'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *Ğayetü'n-Nihaye fi Tabakati'l-Kurra'*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1982,II,15-16.

⁶⁵ İbn Hallikan, III,293.

⁶⁶ İbn Şeddad, 239.

⁶⁷ Sibt İbnu'l-Cevzi, VIII,590,589-591.

⁶⁸ İbn Şeddad, s.229.

⁶⁹ ez- Zehebi,II, 106-107.

⁷⁰ en-Nuaymi, I,227.

⁷¹ es-Sıbki, *Tabakatü's-Şafiiyye*, VII,297-298.

⁷² Sibt İbnu'l-Cevzi, VIII,474.

⁷³ en-Nuaymi, I,326-327.

⁷⁴ İbn Kesir, *Tabakatu'l-Fukahai's-Şafiiyye*, II, 730-731.

2.1.1.12. el-Medresetü't-Takâviyye

Medrese kurucusu olan el-Melik el-Müzaffer Takiyüddin Ömer b. Şahinşah b. Eyyub'a nisbetle (1192 / 596) bu adla anılmıştır.⁷⁵ Aynı zamanda Dımaşk'ın en önemli medreselerinden olduğundan Bağdat Nizamiye Medresesi'ne benzetilerek bu medreseye Dımaşk Nizamiye Medresesi de denilmiştir.⁷⁶ Burada ilk ders veren el-Kadi Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Yahya el-Kureşi ed-Dımaşki'dir.⁷⁷ el-Fakih Abdullah b. Muhammed b. el-Hasan b. Ebî'l-Müzaffer b. Asakir ve el-Fakih Fahrüddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasan b. Hibbetullah b. Asakir gibi ünlü müderrisler burada görev yapmışlardır. Özellikle el-Melikü'l-Adil, el-Fakih Fahrüddin Abdurrahman'a bu medresenin yönetimini teslim etmiştir. O da burada büyük fakihleri yanında toplayarak ilmi faaliyetlerde bulunmuştur.⁷⁸

2.1.1.13. el-Medresetü'd-Devlaiyye

Bu medrese, kurucusu olan el-Allame Cemalüddin Muhammed b. Ebî'l-Fadl b. Zeyd b. Yasin b. Zeyd el-Hatip ed-Devlai'ye nisbetle (1237 / 635) bu adla anılmıştır. Kendisi burada ilk müderrislik yaptıktan sonra kardeşi Şerefüddin ed-Devlai ve sonradan da kardeşinin oğlu Şemsüddin ve daha sonrasında da Kemalüddin b. binti Salar burada müderrislik yapmıştır.⁷⁹

2.1.1.14. Medresetü'l-İkbaliyetü'l-Kübra

Bu medrese, Selahaddin-i Eyyubi'nin hizmetinde bulunan Cemalüddin İkbâl'a nisbetle (1207 / 604) bu adla anılmıştır. Cemalüddin'e ait iki evden birisini Şafii fakihleri için medrese yaparken diğerini de Hanefi fakihleri için medrese yapmıştır. Bu iki medrese için kurduğu vakıfların üçte ikisini Şafii fakihlere ayırırken üçte birini de Hanefi fakihlerine ayırmıştır.⁸⁰ el-Kadi Şemsüddin Ebu'l-Berakat Yahya b. Hibbetullah b. el-Hasan burada müderrislik yaptıktan⁸¹ sonra oğlu Ahmet ve sonrasında da Necmüddin Muhammed b. Ahmet burada müderrislik yapmıştır.⁸²

⁷⁵ en-Nuaymi, I, 216.

⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XII,109.

⁷⁷ Bedran, eş-Şeyh Abdulkadir Ahmed, *Münadimetü'l-Etlal*, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut 1985, s.90.

⁷⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII,109.

⁷⁹ İbn Şeddad, s.234.

⁸⁰ İbn Şeddad, s.234.

⁸¹ en-Nuaymi, I,160.

⁸² İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII,237.

2.1.1.15.el- Medresetü'ş-Şamiyye el-Beraniyye (el-Kübra)

Bu medrese, Selahaddin-i Eyyubi'nin kız kardeşi ve medresenin kurucusu olan Sitti Şam binti Necmeddin Eyyub'a nisbetle (1219 / 616) bu adla anılmıştır.⁸³ Aynı zamanda Dımaşk'ın en büyük medreselerinden olan bu medrese, fakih müderrislerinin en çok olduğu medreselerdendir.⁸⁴ el-Fakih Abdullah b. Abdurrahman b. Sultan b. Yahya b. Ali el-Kureşi ed-Dımaşki bu medresede müderrislik yaptığı gibi⁸⁵, eş-Şeyh Muhammed b. Hibbetullah b. Muhammed eş-Şirazi ve el-Kadi er-Refi' Abdulaziz b. Abdulvahid el-Ceyli gibi ünlü fakih alimler de burada müderrislik yapmışlardır.⁸⁶ O'nun oğluna nisbetle de "el-Medresetü'l-Hüsamiyye" olarak da adlandırılmıştır.⁸⁷

2.1.1.16. el- Medresetü'ş-Şamiyye el-Cuvaniyye

Necmeddin Eyyub b. Şadi'nin kızı Sitti Şam vefatı esnasında kendi evini medrese yapmak üzere vakfetmiş (1219 / 616) ve onun yapımıyla Şiblüddevle Kafur el-Hüsami'yi görevlendirmiştir. Böylece "el- Medresetü'ş-Şamiyye el-Cuvaniyye (el-Kübra) adıyla anılan bu ikinci medrese de Sitti Şam tarafından yaptırılmıştır.⁸⁸ Özellikle buradaki tedrisatta Şafii fıkının tedrisatı şart koşulduğu gibi, buranın müderrisliği için de Ebi'l-Abbas Ahmet b. Muhammed b. Ali el-Kureşi'nin veya onun neslinden müderrislik yapabilecek birilerinin varlığı durumunda onun burada müderrislik yapması şart koşulmuştur.⁸⁹

2.1.1.17.el-Medresetü'z-Zahiriyetü'l-Beraniyye

Kurucusu olan Selahaddin-i Eyyubi'nin oğlu el-Melikü'z-Zahir'e nisbetle bu adla anılan⁹⁰ medresenin yönetimini el-'Allâme el-Fakih Şemsüddin Muhammed b. Mu'n b. Sultan eş-Şeybani (1207 / 604) yürütürken⁹¹ müderrisliğini de Ömer b. Muhammed b. Abdurrahman b. Abdullah b. 'Alvan üstlenmiştir.⁹²

⁸³ Ebu Şame, s. 115.

⁸⁴ en-Nuaymi, I, 277.

⁸⁵ ez-Zehebi, III, 166.

⁸⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII,162.

⁸⁷ Ebu Şame, s.119.

⁸⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VII,125.

⁸⁹ en-Nuaymi, I, 303.

⁹⁰ en-Nuaymi, I, 340.

⁹¹ el-Müziri, III, 614.

⁹² es-Sibki, VIII, 341.

2.1.1.18.el-Medresetü'r-Revahiyye

Bu medrese, kurucusu olan İbnu Revahe Zekiyüddin Ebu'l-Kasım Hibbetüllah'a nisbetle (1226 / 623) bu adla anılmıştır.⁹³ Medresenin ilk müderrisi eş-Şeyh Abdullah b. Abdurrahman b. Sultan Yahya b. Ali el-Kureşi ed-Dımaşki'dir.⁹⁴ Yine Fahrüddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasan b. Hibbetüllah b. Abdullah el-Hüseyni ed-Dımaşki eş-Şafii, eş-Şeyh Ebu Ömer Takiyüddin Osman b. es-Selah , eş-Şeyh el-Fakih Şemsüddin Abdurrahman b. Nuh b. Muhammed el-Makdusi gibi fakih alimler burada müderrislik yapmışlardır.⁹⁵

2.1.1.19. el-Medresetü'l-Mesruriyye

Medresenin kurucusu olan el-Emir Fahrüddin Mesrur el-Meleki en-Nasırı el-Adilî'ye nisbetle (1226 / 623) bu adla anılan bu medresenin ilk müderrisi Ebu'l-Hasan Ali b. Mürtafi' b. Aktekin el-Cemizi el-Mısri ed-Dımaşki'dir.⁹⁶ Şeyhu'l-İslam Muhammed b. Ebi'l-Kasım b. Muhammed Fahrüddin İbn Teymiye el-Harani, oğlu Şihabuddin gibi alim şahsiyetler de burada müderrislik yapmışlardır.⁹⁷

2.1.1.20.el-Medresetü'l-Felekiyye

Kurucusu el-Melikü'l-Adil Ebubekir b. Eyyub'in kardeşi olan el-Emir Rüküddin Menkurs el-Feleki Ğulam Feleküddin'e nisbetle (1233/631) bu adla anılan medresede⁹⁸ el-Kadi Abdulaziz b. Abdulvahit b. İsmail Refiüddin el-Cebeli eş-Şafii⁹⁹, eş-Şeyh Mahmut b. Abdullah b. Abdurrahman Ebu's-Sena el-Meraĝi gibi alimler burada müderrislik yapmışlardır.¹⁰⁰

2.1.1.21.el-Medresetü'l-Behnesiyye

Kurucusu olan el-Vezir Mecdüddin Ebu'l-Eşbal el-Haris b. Mehleb el-Behnesi'ye nisbetle (1230 / 627) bu adla anılan medrese büyük bir kütüphaneye sahip

⁹³ Ebu Şame, s.149.

⁹⁴ es-Sıbki, III,52.

⁹⁵ İbn Hallikan, III,244.

⁹⁶ en-Nuaymic.1,s.455.

⁹⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII,117.

⁹⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII,152.

⁹⁹ İbn Kesir, *Tabakatu'l-Fukahau'l-Şafiiyyin*, II,755-756.

¹⁰⁰ el-Yunini, Kutbuddin Musa b. Muhammed, *Zeylu Mirati'z-Zaman*, Daru'l-Kütübi'l-İslami, Kahire 1992, IV, 177.

olmuştur.¹⁰¹ Burada el-Kadi Necmüddin Muhammed b. Ahmet b. Yahya b. Hibbetullah b. el-Hasan b. Seniyüdevle müderrislik yapmıştır.¹⁰²

2.1.1.22.el-Medresetü'r-Rekniyye (el-Cevaniyye)

Kurucusu el-Melikü'l-Adil Ebubekir b. Eyyub'in kardeşi olan el-Emir Rük-nüddin Menkurs el-Feleki Ğulam Feleküddin'e (1233/ 631) nisbetle bu adla anılan bu medresede¹⁰³ el-Kadi Şemsüddin Seniyüdevle, oğlu Sadrüddin Ahmet, Necmüddin Muhammed, Şemsüddin b. Hallikan, Şeyh Muhyiddin en-Nevevi gibi ilmi kişilikler burada müderrislik yapmışlardır.¹⁰⁴

2.1.1.23. el-Medresetü'l-Kalciyye

Kurucusu olan Mucahiduddin b. Kalic Muhammed b. Şemsüddin Mahmut'a (1237 /635) nisbetle¹⁰⁵ bu adla anılan bu medresede ilk müderrislik yapan el-Kadı Zeynüddin b. Elleti'dir. Ondan sonra İmadüddin b. el-Arabî ve Cemalüddin b. Abdulkafi gibi âlim şahsiyetler bu burada müderrislik yapmışlardır.¹⁰⁶

2.1.1.24.el-Medresetü'l-Etabikiyye (bi's –Salihyye)

Kurucusu Sultan el-Melikü'l-Eşref Musa'nın hanımı Hatun binti İzzuddin Mesut b. Mevdud b. Zengi b. Aksankar el-Etabikiyye'ye nisbetle bu adla anılan bu medresenin ilk müderrisi Tacüddin Ebubekir b. Talip el-İskenderi (1264 /663) 'dir. Ondan sonra Necmüddin İsmail el-Mardani 674 yılına kadar burada müderrislik yapmıştır.¹⁰⁷

2.1.1.25.el-Medresetü'l-Kerusiyye

Kurucusu olan Muhtasib Muhammed b. Akil b. Kerus b. Cemal es-Selami ed-Dımaşki'ye (1242/641) nisbetle bu adla anılmıştır.¹⁰⁸ Ancak araştırdığımız kaynaklarda Eyyubiler döneminde bu medresede müderrislik yapanları bulamadık.

¹⁰¹ en-Nuaymi, I,215.

¹⁰² İbnu'l-İmad, Abdulhayy Ahmed b. Muhammed, *Şezeratü'z-Zeheb fi Ahbarin min Zeheb, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts., V,367.*

¹⁰³ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye, XIII,152.*

¹⁰⁴ en-Nuaymi, I,253.

¹⁰⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye, XIII,238.*

¹⁰⁶ en-Nuaymi, I,424.

¹⁰⁷ en-Nuaymi, I,130.

¹⁰⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye, XIII,174-175.*

2.1.1.26.el-Medresetü'l-Mecnuniyye

Kurucusu olan “es- Seb’u Mecanin” olarak şöhret bulan Şemsüddin b. Şerve b. Hüseyin el-Mehrani’ye nisbetle(1244/ 642)¹⁰⁹ anılan bu medresenin ilk müderrisleri Cemalüddin Ahmet b. İsmail el-Hakkari ile Kemalüddin b. binti Necm b. Salar gibi alim şahsiyetlerdir.¹¹⁰

2.1.1.27.el-Medresetü’s-Salihiyye

Bu medrese, el-Melikü’s-Salih Ebu’l-Ceyş İsmail b. el-Melikü’l-Adil Ebibe-kir b. Eyyub’a nisbetle (1250 / 648) bu adla anılmıştır. Bu medresenin en önemli üstad ve müderrislerden biri eş-Şeyh Necmüddin Ahmet b. Muhammed b. Halef b. Racih b. Bilal b. Hilal el-Hanbeli eş-Şafii’dir. Bu medresede Şafii fıkhnun tedrisinin yanında Hadis ve Kur’an-ı Kerim’in tedrisi de yapılmıştır.¹¹¹

2.1.1.28. el-Medresetü’l-İsfahaniyye

Kurucusu olan ve ismi bilinmeyen Isfahanlı Tacir’e nisbetle¹¹² bu adla anılan medresenin üstatlığını ve müderrisliğini yapan Dimaşk’ın hatibi ve müftüsü olan Cemalüddin Muhammed Abdulkafi b. Abdulmelik b. Abdulkafi er-Rebi ed-Dimaşki’dir (1287/ 689).¹¹³

2.1.1.29. el-Medresetü’l-Badiraniyye

Bu medrese, burada müderrislik yapan eş-Şeyh el-’Allame Abdullah b. Ebi’l-Vefa Muhammed b. el-Hasan b. Abdullah el-Badirani’ye nisbetle (1256 / 654) bu adla anılmıştır.¹¹⁴ Bu medresenin kurucusu ise, Davut b. el-Muaz-zam’dır.¹¹⁵En güzel medreselerinden sayılan bu medresede birçok müderris âlim bir araya gelip ilmi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda medresenin vakifının oğlu olan Cemalüddin Abdurrahman’nın¹¹⁶ yanında fıkıh, usulu’l-fıkıh ve tefsir alanında otoriter olan Abdurrahman b. İbrahim b.Saba’ el-Ğazari el-Ferkah gibi ilmi şahsiyetler de bu medresede müderrislik yapmışlardır.¹¹⁷

¹⁰⁹ en-Nuaymi, I, 467.

¹¹⁰ İbn Şeddad,s.250.

¹¹¹ en-Nuaymi, I,316,318.

¹¹² en-Nuaymi, I,158.

¹¹³ ez- Zehebi, II, 369.

¹¹⁴ el-Yunini, I, s.70,73.

¹¹⁵ İbn Kesir, *Tabakatü’ş-Şafiiyye*, II, 870.

¹¹⁶ el-Yunini, I,70,73.

¹¹⁷ el-Esnevi, Cemalüddin Abdurrahim, *Tabakatü’ş-Şafiiyye, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye*, Beyrut 1987, s.325-326.

2.1.1.30.el-Medresetü'l-Kamiriyye

Kurucusu olan el-Emir Nasiruddin el-Hüseyin b. Abdulaziz b. Ebi'l-Fevaris el-Kamiri'ye nisbetle (1266/665)¹¹⁸ bu adla anılan medresede ilk müderrislik yapan eş-Şeyh Ali b. Mahmut b. Ali eş-Şehrezuri'dir.¹¹⁹ İbn Kesir, bu medrese ile ilgili "en güzel ilim tahsil edilen medresedir" ifadesinde bulunmuştur.¹²⁰

2.1.1.31. el-Medresetü'l-'Adiliyyetü'l-Kübra

Bu medresenin kurucusu ve vâkıfı el-Hatun İsmetü'd-Din Zehra Hatun bintu es-Sultan Adil'dir.¹²¹ Babasına nisbetle bu adla anılan medrese Şafii fakihlerine vakfedilmiş, burada Kur'an okuma, ibadet, fıkıh ve diğer İslami ilimlerin faaliyetleri yürütülmüştür.¹²² Aynı zamanda burada hizmetliler ile fakir ve miskinlerin kalacakları yer de yapılmıştır. Burada ilk müderrislik yapan Eşrefüddin Ahmet b. Ahmet b. Ni'met el-Makdisi'den sonra Takiyuddin b. Hayat er-Rekiy ve Şerefüddin Ahmet b. Ahmet el-Makdisi gibi mümtaz âlimler müderrislik yapmışlardır.¹²³

2.1.1.32.el-Medresetü'n-Nasriyyetü'l-Cevaniyye

Kurucusu olan el-Melikü'n-Nasır Yusuf b. el-Melikü'l-Aziz Osman'a nisbetle¹²⁴ bu medresenin yapımı, 659/ 1260 tarihinde tamamlanmış ve burada ilk müderrisliği el-Kadı Sadrüddin Ahmet b. Seniyüdevle yapmıştır.¹²⁵ O'ndan sonra el-Kadı Necmüddin Muhammed b. Ahmet b. Yahya b. Hibbetullah da burada müderrislik yapmış ve fıkıh tedrisatının yanında Arap lügatini ve gramerini de öğretmiştir.¹²⁶

Hanefi Mezhebine Göre Eğitim Veren Medreseler

Hanefi fıkhnın tedrisatının yapıldığı Dımaşk medreselerinden Eyyubiler döneminde faaliyet gösteren yirmi yedi medrese aşağıda belirtilmiştir.

¹¹⁸ Ebu Şame, s.239.

¹¹⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III,288.

¹²⁰ İbn Kesir, *Tabakatü'ş-Şafiiyye*, II,887.

¹²¹ İbn Şeddad, s.343.

¹²² el-'Alebi, s.139-140.

¹²³ İbn Şeddad, s.343.

¹²⁴ en-Nuaymi,I, 459.

¹²⁵ ez-Zehebi, s.289; İbn Şeddad, s.244.

¹²⁶ el-Yunini, II,349.

2.1.2.1.el-Medresetü's-Sadıriyye

Bu medrese Dımaşk'ta kurulan ilk medrese olup Şüccau'd-Devle Sadır b. Abdullah tarafından (1097 / 491) yaptırılmıştır.¹²⁷ Kurucusuna nisbetle anılan bu medresenin ilk müderrisi Zengiler döneminde burada müderrislik yapan Ali b. Zengi el-Kasani'dir.¹²⁸ Ancak Eyyubiler döneminde ise, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Hatni, Abdulhalık b. Esed b. Sabit ,el Fakih Ali b. Ahmet b. Mekki er-Razi, Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf b. el-Hadr b. Abdullah b. Muhammed , Reşidüddin İbrahim b. Mahmut el-Ğaznevi gibi ünlü Hanefi fıkıh alimleri burada müderrislik yapmışlardır.¹²⁹

2.1.2.2.el-Medresetü'l-Hatuniyetü'l-Cüvaniyye

Nureddin Mahmut Zengi'nin eşi es-Sitti Hatun İsmetüddin bintu Muinüddin, bu medreseyi yaptırarak ihtiyaçlarının giderilmesi için vakıfları tahsis ettiğinden kendisine nisbetle medrese bu adla anılmıştır.¹³⁰ Burada ilk müderrislik yapan Hüccetüddin Ali b. İbrahim b. Şeddad'dır. Ondan sonra eş-Şeyh el-Fakih el-Fahr el-Havari, oğlu Muhammed, Necmüddin Halil b. Ali el-Hamevi ve oğlu Şemsüddin Ali, el-Kadı Muhammed b. Ebi'l-Kerem el-Hanefi es-Sencari (1248/646) gibi ilmi şahsiyetler bu medresede müderrislik yaparak ilmi faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹³¹

2.1.2.3.el-Medresetü'n-Nuriyye

Bu medrese, Sultan Nureddin Mahmut tarafından yaptırıldığından (1171/567) ona nisbeten bu adla anılmıştır.¹³² Burada ilk müderrislik yapan eş-Şeyh Buhaüddin b. el-Ukad'dır.¹³³ Bunun yanında eş-Şeyh Ebu'l-Muvaffak Mesut b. Şucca' el-Emevi ed-Dımaşki, eş-Şeyh Fahrüddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasan b. Hibbetüllah b. Asakir, eş-Şeyh Cemalüddin Muhammed b. Ahmet el-Huseri el-Hanefi gibi fakihler burada müderrislik yapmışlardır.¹³⁴

¹²⁷ İbn Şeddad, s.200.

¹²⁸ el-Münziri, II,408-409.

¹²⁹ İbn Ebi'l-Vefa, Ebu Muhammed Abdulkadir b. Muhammed el-Kureşi, *el-Cevahirü'l-Müdiyye fi Tabakati'l-Hanefiyye*, (thk. Abdulfettah Muhammed el-Hülûv), Matbaatu İsa el-Babi el-Halebi, Kahiret ts., III,348-349,369-370,543-544.

¹³⁰ Sibt el-Cevzi, VIII, 380.

¹³¹ en-Nuaymi, I,511-513.

¹³² el-'Alebi, s.625-626.

¹³³ İbn Şeddad, s.203.

¹³⁴ el-Hazimi, II,290-291.

2.1.2.4.el-Medresetü't-Tarhaniyye

Kurucusu olan Nasiruddevle Tarhan'a nisbetle (1126 / 520) bu adla anılan medresenin ilk müderrisi Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hasan el-Belhi'dir.¹³⁵ Eyyubiler döneminde aralarında Şerefüddin İsmail b. İbrahim b. Ğazi Muhammed en-Nemiri el-Mardini'nin , Reşidüddin el-Havari'nin, Abbas b. el-Musili'nin, Zeynüddin b. el-'Attal'ın, Cemalüddin el-Huseyri'nin ,Şemsüddinel-Hasan İbnu'l-Abbas'ın da bulunduğu birçok alim kimseler burada müderrislik yapmıştır.¹³⁶

2.1.2.5.el-Medresetü'l-Muayniyye

Kurucusu olan el-Emir Muinuddin Öner'e nisbetle (1149 / 544)¹³⁷ anılan bu medresede eş-Şeyh Reşidüddin el-Ğaznevi, Necmüddin en-Neysaburi, Sıracüddin Muhammed, el-Kadi Şeemsüddin Melikşah, Bedrüddin Müzaffer b. Ridvan b. Ebi'l-Fadl el-Hanefi, gibi birçok âlim şahsiyetler müderrislik yapmıştır.¹³⁸

2.1.2.6.el-Medresetü'z-Zencaniyye

Kurucusu olan Fahrüddin Osman b. ez-Zencili'ye nisbetle (1181/ 577)¹³⁹ anılan bu medresede ilk müderrislik yapan Hamidüddin es-Semerkandi'dir. Bundan sonra Kemalüddin Abdullatif b. es-Sencari ve Eyyubilerin son dönemlerinde görev yapan 'İzzüddin İshak gibi birçok alim kimseler burada müderrislik yapmışlardır.¹⁴⁰

2.1.2.7.el-Medresetü'l-Belhiyye

Bu medreseyi el-Emir Kezzuddekaki, 525 yılında yaptırmış ve burada ders vermek üzere Şeyh Burhanüddin Ebulhasan Ali el-Belhi'ye (1153/ 548) teslim etmiştir.¹⁴¹ Dolayısıyla kendi adıyla anılan bu medresede el-Belhi'den sonra Eyyubiler döneminde Muhammed b. Yusuf b. el-Hıdır b. Abdullah el-Halebi, Sabit b. Şeyb b. Abdullah et-Temimi el-Besrevi, Muhammed b. Ebilkerim b. Abdullah ve oğlu Ebulfadl Abdullatif gibi birçok âlim şahsiyetler müderrislik yapmıştır.¹⁴²

¹³⁵ İbn Şeddad, s.201.

¹³⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII,147.

¹³⁷ en-Nuaymi, I,588.

¹³⁸ İbn Şeddad, s.210.

¹³⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XII,330.

¹⁴⁰ en-Nuaymi,I,527.

¹⁴¹ en-Nuaymi, I,481.

¹⁴² İbn Ebi'l-Vefa, III, 407-408; I, 474.

2.1.2.8.el-Medresetü'l-Hatuniyetü'l-Beraniyye

Bu medrese, kurucusu olan el-Emir Caveli'nin kızı Zümerred Hatun'na nisbetle (1161 / 557) bu adla anılmıştır.¹⁴³ O bayan alimelerden olup Kur'an'ı çoğaltıp hıfzetmiştir.¹⁴⁴ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Rediyuddin es-Serhi, Dımaşk'ın büyük medreselerinden olan bu medresede ilk müderrislik yapanlardandır. Yine el-Fakih Muhammed b. Ebi'l-Kerim Abdurrahman b. Alevi es-Sencari, eş-Şeyh Ebu'l-Hasan Ali el-Belhi, Fahrüddin el-Kari', oğlu Necmüddin el-Kari', el-Kadi Şerefüddin Abdulvahap, el-Kadi Sedrüddin Süleyman, kardeşi İzzüddin Abdulaziz, Muhammed b. Abdülkerim gibi birçok âlim şahsiyetler burada müderrislik yapmıştır.¹⁴⁵

2.1.2.9.el-Medresetü'l-Bedriyye

Sultan Nureddin Mahmut'un büyük emirlerinden olan Kurucusu el-Emir Bedrüddin'e nisbetle (1179 / 575) anılan bu medresede özellikle Hanefi fıkhı ve hadis dersleri okutulmuştur. Şeyh Zekiyüddin Zekeriya b. Ukbe, Vesfiyüddin Yahya b. Ferec b. Heyab el-Hanefi el-Basrevi¹⁴⁶, el-Fakih el-Müerrih Yusuf b. Kuz Ali Sibt İbnu'l-Cevzi gibi üstad ve alim kimse burada müderrislik yapmışlardır.¹⁴⁷

2.1.2.10.el-Medresetü'l-Hatuniyyetü'l-Cuvaniyye

Bu medrese, kurucusu ve vâkırı Dımaşk yöneticisi Muinüddin Öner'in kızı olan es-Sitti Hatun İsmetüddin'e nisbetle (1180 / 581)¹⁴⁸ bu adla anılmıştır. Medresede Fahrüddin el-Havari, Tacüddin Muhammed, Necmüddin Halil b. Ali el-Hamevi, oğlu Şemsüddin Ali gibi ilmi şahsiyetler müderrislik yaparlarken el-Melikü's-Salih Necmüddin Eyyub döneminde Muhammed b. Ebi'l-Kerem el-Hanefi es-Sencari, oğlu el-Kemal Abdullatif gibi müderrisler görev yapmışlardır.¹⁴⁹

¹⁴³ el-'Almevi, Abdulbasit b. Musa b. Muhammed, *Muhtasaru Tenbihu't-Talip ve İrşadi'd-Darisi İla Ahvali'l Kur'ani ve'l-Hadisi ve'l-Medarisi*, Matbaatu't-Teraki, Dımaşk 1344, s.86.

¹⁴⁴ es-Safedi, Selahüddin Halil b. Eybek b. Abdullah, *el-Vafi bi'l-Vefeyat*, Daru İhyau't-Türas, Beyrut 2000, XIV,213.

¹⁴⁵ el-Kureşi, III,218-219,357-358; II,228-229.

¹⁴⁶ İbn Şeddad, s.225.

¹⁴⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII,207.

¹⁴⁸ Sibt İbnu'l-Cevzi, VIII,380.

¹⁴⁹ en-Nuaymi, I,510-512.

2.1.2.11.el-Medresetü'l-Mukaddimiyetü'l-Beraniyye

Kurucusu ve vâkîfî olan Fahrüddin İbrahim b. Muhammed b. Abdülmelik b. el-Mukaddim' nisbetle¹⁵⁰ anılan bu medresenin ilk müderrisi eş-Şeyh el-fakih Necmüddin İbn Fahrüddin el-Kari' dir. Ondan sonra Safiyüddin Yahya el-Besrevi, Necmüddin et-Terhadi, Muhyiddin İbn Ukbe, Necmeddin Eyyub el-Kaş gibi alim şahsiyetler burada müderrislik yapmışlardır.¹⁵¹

2.1.2.12.el-Medresetü'l-Mukaddimiyetü'l-Cüvaniyye

Bu medrese, Nurettin Mahmut Zengi ile Selahattin-i Eyyubi'nin büyük emirlerinden ve medresenin kurucusu olan Muhammed b. Abdülmelik b. el-Mukaddime'ye nisbetle (1187 / 583) bu adla anılmıştır.¹⁵² Burada eş-Şeyh Fahrüddin el-Kari', kardeşi İmadüddin, el-Kadi Süleyman b. Ebi'l-İzz el-Hanefi, Rediyüddin el-Hindi gibi birçok seçkin âlimler burada müderrislik yapmıştır.¹⁵³

2.1.2.13.Medresetü'l-Kuda'ın

Bu medresenin kurucusu el-Emir Kukca'nın kızı el-Hatun Fatima'dır (1196 / 593).¹⁵⁴ Burada Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf b.el-Hıdır b. Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahim el-Halebî el-Hanefi¹⁵⁵, el-Fakih Şihabüddin Ali el-Kaşi, Şerefüddin b. Suvar gibi âlimlerin aralarında bulunduğu bir grup Hanefi âlim müderrislik yapmıştır.¹⁵⁶

2.1.2.14. el-Medresetü'l-Kaymaziyye

Bu medrese, Selahaddin-i Eyyubi'nin büyük emirlerinden ve ailesinin hocası olan¹⁵⁷ medresenin kurucusu el-Emir Sârimüddin Kaymaz en-Necmi'ye nisbetle bu adla anılmıştır.¹⁵⁸ Burada el-Fakih Hamidüddin es-Semerandi, Kadi'l-Kudat Sadrüddin Süleyman b. Ebi'l-İzz Vehip el-Hanefi, Zehirüddin Ahmet b. Şükür el-Erbili el-Hanefi gibi çok sayıda Hanefi fikhî üstatları burada müderrislik yapmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁰ İbn Şeddad, ,s.226.

¹⁵¹ en-Nuaymi, I,600.

¹⁵² ez-Zehebi,III,86.

¹⁵³ İbn Şeddad, s.611.

¹⁵⁴ en-Nuaymi, I,565.

¹⁵⁵ el-Münziri, II,408-409.

¹⁵⁶ el-'Almûvi, s.101.

¹⁵⁷ İbn Kesir,el-Bidaye ve'n-N,have,XIII,26.

¹⁵⁸ en-Nuaymi, I,573.

¹⁵⁹ İbn Şeddad,s.213; es-Safedi,II,123.

2.1.2.15. el-Medresetü'l-İkbaliyye

Selahaddin-i Eyyubi'nin hizmetinde bulunan ve medresenin kurucusu olan el-Emir Cemalüddeve 'ye nisbetle (1207 / 604)¹⁶⁰ anılan bu medrese onun tarafından yaptırılarak Hanefi mezhebinin müntesiplerine vakfedilmiştir.¹⁶¹ Burada Bahauddin Abbas, Tacüddin Abdulaziz b. Suvar el-Hanefi, Reşdüddin Sait b. el-Hanefi, Burhanüddin et-Türkmani, Süleyman b. Ebi'l-İzz el-Hanefi¹⁶², İbnu'l-Hannan Muhammed b. Sait b. Muhammed b. Hişam el-Endülüsî eş-Şatbi¹⁶³ gibi birçok Hanefi fıkıh âlimi müderrislik yapmıştır.

2.1.2.16. el-Medresetü'l- Mardiniyye

Mardin'e sahip olan el-Melik Kutbüddin'in kızı ve medresenin kurucusu olan Ahşa Hatun'a nisbetle bu adla anılan bu medresenin¹⁶⁴ aynı zamanda kurucularından biri de el-Melikü'l-Muazzam İsa'nın hanımıdır (610 bitiş tarihi, 624 vakıf ediliş tarihi). Burada Sadrüddin el-Halati, Burhanüddin İbrahim et-Türkmani, Şemsüddin Mükşah, Burhanüddin Ebu İshak Hamze b. Halef b. Eyyub, Sadrüddin b. Ukbe, Burhanüddin Ebu İshak b. Eyyub gibi birçok ilmi şahsiyetler müderrislik yapmıştır.¹⁶⁵

2.1.2.17. el-Medresetü'l-'Aziziyye

Kurucusu olan el-Melikü'l-'Aziz Osman b. el-Melikü'l-'Adil Ebibekir b. Eyyûb'a nisbetle (1227 / 625) anılan¹⁶⁶ bu medresede el-Kâdi Sadrüddin İbrahim b. Mesut, Abdullatif b. Muhammed b. Abdülkerim es-Sencari gibi müderrisler müderrislik yapmışlardır.¹⁶⁷

2.1.2.18. el-Medresetü'l-Muazzamiyye

Bu medresenin kurucusu hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Ancak her hâlükarda kurucusunun el-Melikü'l-Muazzam İsa b. el-Meliki'l-'Adil Ebibekir b. Eyyub ile irtibatlı olduğundan bu adla anılmıştır. Kimisine göre onun hizmetinde

¹⁶⁰ İbn Şeddad, s.210.

¹⁶¹ Ebu Şame, s.59.

¹⁶² İbn Şeddad, s.211.

¹⁶³ İbn Ebi'l-Vefa, III,160-161.

¹⁶⁴ el-Kazvini, Zekeriyya b. Muhammed b. Mahmud, Asarü'l-Bilâd ve Ahbaru'l-İbad, Daru Sadr, Beyrut ts., s.259.

¹⁶⁵ İbn Şeddad, s.227-228.

¹⁶⁶ en-Nuaymi, I,549.

¹⁶⁷ İbn Şeddad, 221.

bulunan el-Emir İbrahim b. Ebik b. Abdullah Müzafferüddin el-Mu'zem tarafında bu medrese yaptırılmışken¹⁶⁸ kimisine göre el-Melikü'l-Muazzam İsa'nın kardeşinin oğlu olan el-Melkü'l-Aziz b. Osman b. el-Melikü'l-Adil tarafından yaptırılmıştır.¹⁶⁹ Kimisine göre de el-Melikü'l-Muazzam İsa'nın kendisi tarafından 621'de yaptırılmıştır.¹⁷⁰

2.1.2.19. el-Medresetü's-Şibliyetü'l-Civaniyye

Kurucusu Şiblüdevle Kafur el-Mu'zami'ye nisbetle (1223/620) anılan bu medresede el-Fakih Tacüddin Abdurrahman b. en-Neca , Fahrüddin Musa, Zekiüddin Zekeriyya el-Basrevii, Necmüddin Hamza b. el-Kaş , Fahrüddin Musa gibi alim şahsiyetler müderrislik yapmışlardır.¹⁷¹

2.1.2.20. el-Medresetü's-Şibliyetü'l-Beraniyye

Kurucusu Şiblu'd-Devle el-Hüsam'a nisbetle (1226 / 623) bu adla anılan bu medresede¹⁷² Şeyh Sefiyüddin es-Sencari¹⁷³ , Yusuf b. Sıbt el-Cevzi¹⁷⁴ , Şeyh Vehiüddin Muhammed, Nureddin Kadi Amed¹⁷⁵ , Ahmed b. Süleyman b. Ebi'l-İzz Vehib el-Hanefi gibi birçok Hanefi fıkhi âlimleri müderrislik yapmıştır.¹⁷⁶

2.1.2.21. el-Medresetü'l-İzziyyetü'l-Beraniyye

el-Emir İzzüddin'e nisbetle anılan bu medresenin kurucusu (626) kimisine göre İzzüddin'in kendisidir¹⁷⁷ ve kimisine göre de oğludur.¹⁷⁸ Bu medrese Hanefi mezhep fıkının tedrisatının yapıldığı Dımaşk'ın en önemli medreselerindendir.¹⁷⁹ Burada Fıkıh ilminin yanında Hadis ilminin tedrisatı da yapılmıştır. Fıkıh ilminin tedrisatını; Fıkıh ilminin yanında Nahiv,Tıp, Kelam ve Mantık ilimlerinde de uzman olan el-Fakih İsmail b. İbrahim Çazi b. Ali el-Mardini el-Hanefi¹⁸⁰ , el-Fakih Reşidüddin el-Çaznevi, Tacüddin el-'Atabi, Fahrüddin İbnu's-

¹⁶⁸ el-Yunini, I,15-16.

¹⁶⁹ İbn Kesir,el-Bidaye ve'n-Nihaye,XIII,148.

¹⁷⁰ el-'Almûvi, s.105-106.

¹⁷¹ İbn Şeddad, s.208.

¹⁷² İbn Hallikan, I,206-207.

¹⁷³ İbn Şeddad, s.227.

¹⁷⁴ İbn Kesir,el-Bidaye ve'n-Nihaye,XIII,207.

¹⁷⁵ İbn Şeddad, s.227.

¹⁷⁶ İbn Ebi'l-Vefa, I,172.

¹⁷⁷ İbn Şeddad, s.221-222.

¹⁷⁸ İbn Kesir,el-Bidaye ve'n-Nihaye,XIII,208.

¹⁷⁹ Bedran, s.184.

¹⁸⁰ el-Küreşi, I,390-391.

Selah , Sibt İbnu'l-Cevzi Yusuf b. Ğuzuĝli¹⁸¹ , el-Fakih Halid Yusuf b. Sa'd b. el-Hasan b. Müferrec b. Bekar en-Nablüsi¹⁸², el-Fakih Abdulaziz b. Yusuf b. Ğuzuĝli¹⁸³ , eř-Şeyh el-Fakih Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Habazi¹⁸⁴ gibi birçok Hanefi mezhep fıkhnın alimleri yapmıştır. Ayrıca burada Hadis ilminin şeyhliğini ve müderrisliğini de Ebu Talip Muhammed b. Ebi'l-Meâ 'li Abdullah b. Abdurrahman b. Sabır ed-Dımaşki es-Selmi yapmıştır.¹⁸⁵

2.1.2.22. el-Medresetü'l-Ğaziyyetü'l-Civaniyye

Kurucusu el-Emir 'İzzüddin Ebik el-Muazzami'ye nisbetle (629)¹⁸⁶ adlandırılan bu medresede sırasıyla el-Kadı Mecdüddin Kadıttür, el-Kadı Şerefüddin Abdulvahhap el-Hûrani, Şerefüddin Davut, Şemsüddin Yusuf Sibt b. el-Cevzi, Abdulaziz Yusuf b. Sibt el-Cevzi gibi Hanefi fıkhi alimleri müderrislik yapmışlardır.¹⁸⁷

2.1.2.23. el-Medresetü'r-Rüknıyyetü'l-Beraniyye

Kurucusu el-Emir Rüknüddin Menkûrs el-Feleki'ye nisbetle (1223/ 631) adlandırılan bu medresede Melikşah b. Abdulmelik b. Yusuf el-Makdısi, Tacüddin Muhammed b. Vesab b. Rafi' el-Hanefi gibi âlim şahsiyetler üstatlık ve müderrislik yapmışlardır.¹⁸⁸

2.1.2.24. el-Medresetü'l-Kaliciyye

Kurucusu ve vâkıfı Seyfüddin Ali b. Kalic en-Nuriye nisbetle (1245 / 643) anılan bu medresede ilk müderrislik yapan Şemsüddin Ali b. Kadi'l-Kudat el-Asker'dir. Ondan sonra sırasıyla Fahrüddin İbrahim b. Halife el-Basravi , Takiyüddin Ahmet b. Kadilküdat, Sadrüddin Süleyman b. Ebi'l-'İzz Vehib el-Hanefi, Hanefi fıkhnın tedrisatını yapmak üzere burada müderrislik yapmışlardır. Aynı zamanda bu medresede Hanefi mezhep fıkhnın tedrisatının yanında Hadis ilminin tedrisatı da yapıldığından Buhaüddin Eyyub b. en-Nuhas burada Hadis ilminin üstatlığını ve müderrisliğini yapmıştır.¹⁸⁹

¹⁸¹ İbn Şeddad, s.221-222.

¹⁸² İbn Kesir, Tabakatü'ş-Şafiiyye,II,888.

¹⁸³ Ebu Şame, s.195.

¹⁸⁴ el-Küreşi, II,667.

¹⁸⁵ ez- Zehebi, II,231.

¹⁸⁶ en-Nuaymi, I,555.

¹⁸⁷ İbn Şeddad, s.215.

¹⁸⁸ el-Hazimi,II,302.

¹⁸⁹ el-Hazimi,II,303.

2.1.2.25.el-Medresetü'l- 'Alempiyye

Kurucusu el-Emir 'Alemüddin Sancar el-Muzemi'ye nisbetle (627) anılan¹⁹⁰ bu medresede ilk müderrislik yapan " Ebi'd-Dellalat el-'Abbasi" diye bilinen el-Fakih Sadrüddin Ali'dir. Ondan sonra Tacüddin et-Tuhayli, Necmüddin Hamre, Takiyüddin et-Türkmani, Şerefüddin er-Rasıği¹⁹¹, Tacüddin Muhammed b. Vesab b. Rafi' el-Hanefi , Kemalüddin Ali b. Abdülhak gibi Hanefi mezhep fıkhnın alimleri burada müderrislik yapmışlardır.¹⁹²

2.1.2.26.el-Medresetü'r-Reşidiyye

Bu medresnin kurucusu el-Melikü'l-Adil'in oğlu el-Melikü'l-Muazzam İsa'nın kızı 'İsmetüddin Hadime Hatun'dur. Bu medresenin kuruluş tarihini 654 olarak belirtenler olmuştur.¹⁹³ Ancak medresenin vakfiyesinde yazılanlara göre bu medresenin kuruluş tarihi 650'dir.¹⁹⁴ Sadrüddin Ahmet b. Şihabüddin Ali el-Kaşi, Sadrüddin İbrahim b. Ukbe, Sadrüddin Ali¹⁹⁵ ,el-Kadi Şemsüddin Abdullah b. Muhammed b. 'Ata b. Cübeyr b. Cabır el-Hanefi¹⁹⁶ gibi âlimler burada müderrislik yapmışlardır.

2.1.2.27.el-Medresetü'l-Yağmuriyye

Eyyubilerin Dımaşk'taki hâkimiyetlerinin son zamanlarında kurulan bu medresenin Kurucusu el-Emir Cemalüddin Ebu'l-Feth Musa b. Yağmur 'dur (1263 / 662). Ancak bu medresenin Memlükler dönemine kadar olan ilmi faaliyetleri hakkında bilgi edinilememiştir.¹⁹⁷

2.1.3.Hanbelî Mezhebine Göre Eğitim Veren Medreseler

Hanbelî mezhep fıkhnın tedrisatının yapıldığı ve Eyyubiler döneminde bu tedrisatın devam edildiği yedi Dımaşk medreseleri aşağıda belirtilmiştir.

¹⁹⁰ en-Nuaymi, I,558.

¹⁹¹ İbn Şeddad, s.224.

¹⁹² en-Nuaymi, I,520,588.

¹⁹³ İbn Tûlûn,I,229.

¹⁹⁴ el-Ali, s.215-216.

¹⁹⁵ İbn Şeddad, s.227.

¹⁹⁶ İbn Tûlûn, Şemsüddin Muhammed b. Tulun es-Salihi ed-Dımaşki,*el-Kalâidü'l-Cevheriyye fi Tarihi's-Sevalihiyye*, Matbuatı Mecmeil-Luğati'l-Arabiyye, Dımaşk ts.,I,230.

¹⁹⁷ en-Nuaymi, I,646,690.

2.1.3.1. el-Medrestü'l-Hanbeliyyetü's-Şerifiyye

Kurucusu Şerefü'l-İslam Abdulvahhap Abdulvahid el-Hanbeli'ye nisbetle (1141 / 536) bu adla anılan medresede Eyyubiler döneminde sırasıyla eş-Şeyh el-Fakih Abdulkerim b. Necmüddin b. Abdulvahhap eş-Şirazi el-Hanbeli (1222 / 619), kardeşi Ebu'l-Ferec Abdurrahman, el-Fakih et-Tac el-Müzaffer b. Abdulkerim b. Necm b. Abdulvahhap eş-Şirazi el-Hanbeli (1245 / 643), Yahya b. Abdurrahman b. Abdulkerim b. Necm eş-Şirazi el-Hanbeli gibi birçok Hanbeli fıkhı alimleri müderrislik yapmıştır.¹⁹⁸

2.1.3.2. el-Medrestü'l-Umeriyyetü'l-Kübra

Kurucusu eş-Şeyh Ebu Ömer Muhammed b. Ahmet b. Muhammed b. Kudsî el-Makdîsi'ye nisbetle (1210/607)¹⁹⁹ anılan bu medrese Dımaşk Salihîye'de bulunan Hanbelîlerin en büyük medresesidir.²⁰⁰ Asırlarca burada ilmi faaliyetler yürütülmüştür. Bu medresede Hanbelî fikhının tedrisatının yanında Kur'an hafızlığı ve Hadis ilmi tedrisat faaliyetleri de yürütülmüştür. Burada sayısızca hafız yetiştirilmiştir. Bundan dolayı İbn Abdulhadi ; "İslam memleketlerinde bu medreseden daha büyüğü olmamıştır." İfadesinde bulunmuştur.²⁰¹ Aynı zamanda buradaki tedrisat faaliyetleri iyi bir düzenle yürütülmüştür. Nitekim burada bulunan her müderris için daha etkin olduğu ilim ile ilgili müstakil bir dersi bulunmuş ve haftanın günleri mezhep müderrisleri arasında bölünmüştür. Kimi müderris cumartesi, pazar ve çarşamba günleri ders verirken kimileri de pazartesi, salı ve Perşembe günleri dersler vermiştir. Burada yürütülen en önemli uygulama ise; Hanbelî fikhının tedrisatının yanında Şafii, Hanefi ve Maliki mezhep fıkıhlarının her birinin tedrisat faaliyetleri için belirli günler tahsis edilerek bu mezheplerin fıkıh tedrisatlarına imkân tanınmasıdır.²⁰² Ancak buradaki faaliyetlerin daha da detayı ile ilgili bilgi bulunmamakla birlikte son dönemlerinde burada yürütülen ilmi faaliyetleri hakkında şu bilgiler bulunmaktadır: İlmi halkalar şeklinde yürütülen buradaki ilmi tedrisat faaliyetleri, büyük talebeler için fıkıh ve Kur'an halkaları şeklinde yürütülmüşken küçük talebeler için ise diğer halkalar şeklinde yürütülmüştür. Burada bulunan ve kalanlar için iâşe düzenlenmesi de yapılmıştır. Buraya her gelene iki somun eklemek, buranın üstadı ve müderrisi için üç somun eklemek tahsis edilmiştir. Birçok yemek çeşitleriyle birlikte günde

¹⁹⁸ en-Nuaymi, II,64,71-72; İbn Şeddad, s.255.

¹⁹⁹ en-Nuaymi, II,100.

²⁰⁰ İbn Kenan, Muhammed İsa, *el-Mervecü's-Sündüsiyyetü'l-Fesihe*,(thk. Muhammed Ahmed Dehman),Dımaşk 1947, s.101.

²⁰¹ Bedran,s.244.

²⁰² İbn Tûlûn,I,s.259-262.

bin somun ekmeğe tekabül edecek şekilde buraya gelenlere yıl boyu ikramlarda bulunulmuştur.²⁰³

Burada ilk müderrislik yapan eş-Şeyh el-Fakih Abdulmelik b. Osman el-Makdısı'den sonra sırasıyla oğlu 'İzzüddin Abdulaziz, Şemsüddin el-Hatip, Necmüddin el-Hatip gibi büyük alim şahsiyetler müderrislik yapmışlardır.²⁰⁴

2.1.3.3.el-Medresetü'd-Diyaiyyetü'l-Mehasinıyye

Kurucusu eş-Şeyh Diyaüddin Mehasinullah Abdulmelik b. Ali b. Neca et-Tenvehi'ye nisbetle (1245/643) bu adla anılan bu medresede eş-Şeyh Takiyüddin Süleyman el-Makdısı, eş-Şeyh Şemsüddin el-Hatip gibi birçok âlim şahsiyetler müderrislik yapmıştır.²⁰⁵

2.1.3.4. el-Medresetü'd-Diyaiyyetü'l-Muhammediyyetü'l-Kübra

Kurucusu Diyaüddin Muhammed b. Abdulvahit el-Makdısı el-Hanbelî'ye nisbetle (1245 / 643) anılan bu medresede Hanbelî mezhep fikhının yanında Hadis ilminin tedrisatı da yapılmıştır.²⁰⁶ Ancak burada faaliyet gösteren müderrisler hakkında bilgi edinilememektedir.

2.1.3.5.el-Medresetü's-Sahibiyye bi's-Salihiyye

Selahaddin-i Eyyubi'nin kız kardeşi ve medresenin kurucusu olan es-Sahibe Rabia Hatun'a nisbetle (1245 / 643) anılan²⁰⁷ bu medresede eş-Şeyh Abdurrahman b. Necm b. Abdulvahid el- Ensari başta olmak üzere oğlu Seyfüddin Yahya,Sefiyüddin Halil b. Ebibekir b. Muhammed el-Meraği²⁰⁸, Şerefüddin Muhammed b. Ali, eş-Şeyh İbrahim b. Ali b. Ahmet gibi birçok alim kimseler müderrislik yapmıştır.²⁰⁹

2.1.3.6.el-Medresetü'l-Cevziyye

Kurucusu Yuhyiddin Yusuf b. Abdurrahman b. el-Cevzi el-Hanbelî'ye nisbetle (1258 / 656) anılan²¹⁰ bu medresede el-Fakih Hasan b. Musa b. Abdullah b.

²⁰³ el-Hazimi,II,306-307.

²⁰⁴ en-Nuaymi, II,104.

²⁰⁵ İbn Şeddad, s.258.

²⁰⁶ en-Nuaymi, II,91.

²⁰⁷ İbn Hallikan, III,120-121.

²⁰⁸ en-Nuaymi, II,82.

²⁰⁹ İbn Şeddad,s.207.

²¹⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII, 71,302-303.

Abdulğani el-Makdîsi, eş-Şeyh Seyfüddin el-Bağdadi gibi alim şahsiyetler müderrislik yapmışlardır.²¹¹

2.1.3.7. el-Medresetü'l-Sedriyye

Kurucusu ve vâkıfı Sadrüddin Esad b. en-Necat b. Berekat b. Mu'mel et-Tenufi el-Mağribî'ye nisbetle (1259 / 657) anılan²¹² bu medresede sırasıyla; vâkıfın kardeşinin oğlu Vecihüddin, Şeyh Abdurrahman b. Yusuf el-Ba'lebekki el-Hanbeli gibi birçok Hanbeli mezhep fıkhı âlimleri müderrislik yapmıştır.²¹³

2.1.4.Şafii ve Hanefi Mezheplerine Göre Eğitim Veren Medreseler

Şafii ve Hanefi mezhep fıkıhlarının öğretimi için Dımaşk'ta oluşturulan-bilinen ve Eyyubiler döneminde faaliyet gösteren dört tane medrese aşağıda belirtilmiştir.

2.1.4.1.el-Medresetü'l-Esediyye

Selahaddin-i Eyyubi'nin amcası ve medresenin kurucusu olan Esedüddin Şirkuh'a nisbetle anılan bu medresede²¹⁴ Şafii mezhep fakihlerinden el-Fakih el-'Allame Mesut b.Muhammed b. Mesut b. Muhammed en-Neysaburi (1182 / 578)²¹⁵, eş-Şeyh Ömer b. Abdulaziz b. Hasan b. Ali el-Kureşi ed-Dımaşki (1218 / 615)²¹⁶ müderrislik yapmışlardır. Yine Hanefi mezhep fıkhının alimleri olan Muhammed b. Sadullah el-Halebi (1247 / 645), Tacüddin b. en-Necab, Sadrüddin Ahmet b. el-Kas, oğlu Necmüddin Eyyub gibi birçok alim şahsiyetler burada müderrislik yapmıştır.²¹⁷

2.1.4.2. el-Medresetü'l-'Azraviyye

Kurucusu Şahinşah b. Eyyub 'İzzüddin Feruḫşah 'ın kızı Azra' a nisbetle (1196 / 593) anılan bu medresede²¹⁸ hem Şafii mezhep fıkhının hem de Hanefi mezhep fıkhının tedrisatı yapılmıştır. Burada ilk müderrislik yapan eş-Şeyh el-Fakih Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasan b. Hibbetullah b. Abdullah b. el-

²¹¹ el-'Alebi,s.234.

²¹² Ebu Şame, s.203.

²¹³ en-Nuaymi,II,s.88.

²¹⁴ İbn Şeddad, s.262.

²¹⁵ el-'Almevi, s.28.

²¹⁶ en-Nuaymi, I,154.

²¹⁷ İbn Şeddad, s.262.

²¹⁸ Sıbt el-Cevzi, VIII,177-179.

Hüseyin ed-Dımaşki b. Asakir' dir (1223 / 620).²¹⁹ Ondan sonra eş-Şeyh Ahmet b. eş-Şihab Muhammed b. Halef b. Raci' el-Hanbeli (1240 / 638)²²⁰, eş-Şeyh el-Fakih 'İmadüddin Abdulaziz b. Muhammed b. Abdulkadir b. Halil el-Ensari ed-Dımaşki (1275 / 674)²²¹ gibi birçok alim kimse burada müderrislik yapmıştır.

2.1.4.3. el-Medresetü'd- Dimağiyye

el-Melikü'l--'Adıl Ebûbekir b. Eyyûb'un yakın arkadaşı ve medrese kurucusu Mahmut İbn Dimağ'a nisbetle (1217 / 614) anılan bu medresede hem Hanefi mezhep fıkhnın hem de Şafii mezhep fıkhnın tedrisatı yapılmıştır.²²² Medresenin ilk Şafii müderrisi el-Kadi el-Fakih el-'Allâme Ahmet b. Halil b. Suade b. Cafer el-Havi eş-Şafii' dir.²²³ Ondan sonra oğlu el-Kadi Şihabüddin Muhammed ve onun da oğlu Kemalüddin Ömer burada müderrislik yapmıştır.²²⁴ Ancak bu medrese Hanefi mezhep fıkhı ile Şafii mezhep fıkhına yönelik yapıldığı ve burada her iki mezhep fıkhnın tedrisatının yapıldığı söylene de kaynaklarda burada müderrislik yapan Hanefi müderrislere rastlanılmamaktadır.

2.1.4.4. el-Medresetü'l-Emcediyye

Kurucusu el-Melikü'l-Müzaffer Nureddin 'İmran b. el-Melik el-Emced'e nisbetle (1240 / 638) anılan bu medresede²²⁵ de Şafii ve Hanefi mezhebinin tedrisatı yapılmıştır.²²⁶ Sırasıyla burada Refiüddin el-Ceyli, Necmüddin İbn Seniyüdevle , Eminüddin İbn Asakir , Burhanüddin el-Halhal, Tacüddin el-Halhal, Muhammed el-Mardini, Cemalüddin el-Muhakkık gibi birçok alim şahsiyetler müderrislik yapmıştır.²²⁷

2.1.5. Tıp Medreseleri

Bu dönemde Tıp ilmi ile ilgili çalışmalar yapılarak Dımaşk'ta birçok ünlü tabipler yetişmiştir. Tıp eğitimine başlayanların çoğu önce Kur'an okuma, okuma yazma tedrisatından sonra Arap lügatı, edebiyatı ve şiir öğretim faaliyetlerinden

²¹⁹ İbn Kadi Şehbe, Ebubekir b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed Takiyüddin, *Ta-bakatü'ş-Şafiiyye*, Alemi'l-Kütüb, Beyrut 1407, III, s.71.

²²⁰ en-Nuaymi, I, 373-374.

²²¹ el-Hazimi, II, 310.

²²² İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, III, 85.

²²³ Ebu Şame, s.169.

²²⁴ en-Nuaymi, I, 237.

²²⁵ İbn Şeddads. 252.

²²⁶ İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, II, 332.

²²⁷ İbn Şeddad, s.252.

geçmiş ve daha sonra Tıp eğitimine başlamıştır. Hatta bu tabiplerin birçoğu Dımaşk'ın bir medresesinde müderrislik yaptıktan sonra Tıp ilmini okumaya başlamış ve Tıp âlimlerinden biri olmuştur. Aralarında fıkıh, hadis ve tefsir gibi şerî ilimlerde şöhret bulanlar da olmuştur. Bazıları kadılık bile yapmıştır.²²⁸ Bazı âlimler saydığımız özelliklere sahip olmayı tıp ilmini talep etmede önemli olduğunu belirtmişlerdir.²²⁹ Nitekim Abdulaziz b. Abdulcebbar b. Muhammed es-Sülemi, ilk başlarda Dımaşk'taki el-Müminiyye Medresesi'nde fakih bir müderris iken daha sonra Tabip İlyas b. el-Mıtran'dan tıp ile ilgili dersler alarak bu alanda uzmanlaşmıştır. Yahya b. İsmail el-Beyasi, Dımaşk'a gelerek burada "İbnu'n-Nakkaş el-Bağdadi" diye bilinen Ali b. İsa el-Habibetullah'tan tıp ilminin eğitimini almış, O'ndan Câlînûs'un kitabını okumuştur. Yine Mühezzebüddin Abdurrahman b. Ali ed-Dahvar da İlyas b. el-Matran'dan tıp eğitimini almıştır. Reşidüddin Ali b. Halife b. Yunus b. Ebilkasım b. Halife, Cemalüddin b. Ebilhatır'dan tıp eğitimini almış onunla birlikte uygulamalara katılmış, hastalıkları teşhis etmiş, tedavi reçetesini yazmış ve hastanede cerrahi müdahale uygulamalarında bulunmuştur.²³⁰

Tıp ilminin eğitimiyle uğraşanlar, tıp ile ilgili özel ihtisas meclislerini kurmuşlar, günün belirli saatlerinde tıp ile ilgili derslerin münakaşalarını buralarda yapmışlardır.²³¹ Tıpkı "en-Nuriye Hastanesi"nde et-Tabip Muhammed b. Ebil hikem Abdullah el-Müzaffer el-Belhili'nin oluşturduğu tıp meclisi ve Ahmet b. el-Halil b. Suade b. Cafer b. İsa el-Hugi'nin tıp meclisi ile Abdulaziz b. Abdurahit b. İsmail b. Abdulhadi el-Hili'nin tıp meclisi gibi.²³² Tıp ilminin eğitimi ile ilgili Dımaşk'ta bilinen ve Eyyubiler döneminde faaliyet gösteren üç medrese aşağıda belirtilmiştir.

2.1.5.1. Medresetü'd-Dahvar

Kurucusu et-Tabip Muhezzebüddin Abdurrahman b. Ali b. Hamid ed-Dahvar'a nisbetle (1230/628) anılan bu medresede²³³ kendisi ve tıpla meşgul olan

²²⁸ el-Hazimi, II, 312.

²²⁹ 'Asîrî Merizen Said, *Ta'limü't-Tıbbi fi'l-Meşriki'l-İslami, Nezmuhu ve Menahicuhu Hatta Niha-yetü'l-Karni's-Sabii'l-Hicri*, Matbaatu Ma'hadî'l-Buhusi'l-İlmiyye ve İhyai't-Türasi'l-İslami bi Camiati Ümmül-Kura, Mekke 1412, s.21.

²³⁰ İbn Ebi Useybia, Muvaffiküddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. el-Kasım, *'Uyunu'l-Enba' fi Tabakati'l-Etibba'*, (thk. Nezar Rıza), Daru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut 1965, s.637,736,750.

²³¹ Asîrî Merizen Said, s.54.

²³² İbn Ebi Useybia, s.646-648,671-675.

²³³ İbn Şeddad, s.265.

birçok müderris burada tıp ile ilgili tedrisat yapmıştır. Kurucusu ed-Dahvar, bilimsel istifadeye sunmak üzere burada ilgili kütüphane de kurmuştur.²³⁴ Kendisinden sonra ise, burada tıp ile ilgili tedrisat faaliyetlerini yürütmek üzere Şerefüddin Ali b. Yusuf b. Haydere er-Rahbi'nin görevlendirilmesini vasiyet etmiştir. Vefatından sonra burada müderrislik yapan Şerefüddin'den sonra el-Hekim Bedrüddin el-Müzaffer b. Kadi Ba'lebek müderrislik yapmıştır.²³⁵

2.1.5.2. el-Bimaristanü'n-Nuri

Sultan Nureddin Mahmut tarafından yaptırılan ve onun adıyla anılan bu hastane zengin ve fakir ayrımı yapılmadan herkesin istifade ettiği Dımaşk'ın en büyük hastanesidir.²³⁶ Sultan Nureddin Mahmut'un emriyle İlk olarak buranın idaresini yürüten et-Tabip Muhammed b. Ubeydullah b. el-Muzaffer el-Bahılı'dır.²³⁷ O da bir günlük zamanını üçe ayırmıştır. Birinci kısmında hastaneyi ziyaret edip²³⁸ beraberindeki danışmanlar ve hasta bakıcılarla hastaları dolaşır. İkinci kısmında ise, kaleye çıkıp sultanın hastalıklarını kontrol eder. Üçüncü kısmında ise, tekrar hastaneye döner. Bu esnada büyük salonda otururdu, ilgili kitapları bulundururdu, ilgililer gelip yanında otururlardı, bu esnada aralıksız üç saat kadar bir sürede tıp kitaplarını inceleyip onlarla meşgul olurdu.²³⁹ Ondan sonra da bu görevi İsmail b. İbrahim b. Ebi'l-Yüsr et-Tenûhi el-Ma'ri yerine getirmiştir.²⁴⁰

Burada görülen teorik bilginin uygulaması ise, hastanenin içinde yerine getirilirdi. Böylece talebeler hastalıklarla ilgili fikir sahibi olma, deneyim kazanma ve teşhis koyabilme gücüne ulaşırlardı.²⁴¹

2.1.5.3. el-Bimaristanü'l-Kameri

Kurucusu Ebulhasan Yusuf b. Ebi'l-Fevaris b. Musek el-Kameri'ye nisbetle (1206 / 654) bu adla anılmıştır.²⁴² Tıp eğitiminin yapıldığı bu hastanede doktor-

²³⁴ İbn Ebi Usaybia, s.733-734.

²³⁵ İbn Ebi Usaybia, s.636,728.

²³⁶ Ebu Şame, I,369.

²³⁷ es- Safedi, ,IV,24.

²³⁸ Ahmed Ali, *ed-Derü'l-Fikri li'l-Endülüsiyyin ve'l-Meğaribe fi'l-Maşriki'l-Arabi*, Daru Şemal, Dımaşk 1995, s.312.

²³⁹ es- Safedi, IV,24.

²⁴⁰ el-Yunini, III,38-39.

²⁴¹ el-Hazimi, II,320.

²⁴² el-Yunini, I,43.

lara ve görevlilere aylık maaş bağlanmıştır. İbn Tulun bu hastanın güzel imkânlarını; “Dünyada bu hastaneden daha güzel hastane yoktur “ şeklinde dile getirmiştir.²⁴³

Sonuç

Zengilerin ilim mirasını devralan Eyyubilerin, Mısır'ın yanında ikinci önemli ilim merkezlerinden biri olan Dımaşk, ilmi faaliyetlerde önemli bir yere sahiptir. Burada yürütülen ilmi faaliyetler, dönemin en önemli ve düzenli eğitim kurumları olan medreselerde ciddi bir şekilde yürütülmüştür. Birçok medrese açılıp tedrisat faaliyetleri için imkânlar sağlandığından İslam memleketlerinin her tarafından müderrisler ve ilmi öğrenme talebinde bulunanlar buraya akın etmişlerdir. Bu sayede ilmin ve âlimlerin desteğiyle İslam birliği sağlanmış ve haçlılara karşı olan mücadelede başarı sağlanmıştır. Okuma-yazmaya, Kur'an kıraatinin yanında mezheplerin fıkıh tedrisatlarına da önem verilmiş, bu mezheplerin fıkıhlarının tedrisatlarına mahsus medreseler kurulmuştur. Bu tahsisat her mezhep fıkıhının tedrisatına özgü yapıldığı gibi, birden fazla mezhep fıkıhının tedrisatına dair tahsisat da yapılmıştır. Zira Dımaşk'ta Şafii, Hanefi, Hanbeli mezhep fıkıhının her birinin tedrisatına mahsus birçok medrese kurulduğu gibi Şafii ve Hanefi mezhep fıkıhlarının tedrisatı için de birçok medrese kurulmuştur. Bu medreselerde zaman zaman mezhep fıkıhının tedrisatının yanında tefsir, hadis, Arap lügatı ve edebiyatı, şiir gibi ilimler de okutulmuştur. Ayrıca Eyyubiler döneminde Dımaşk'ta Tıp ilminin tedrisatı ile ilgili hem medrese ve hem de hastane olan tıp medreseleri kurulmuştur. Bu medreselerde tıp eğitimini görenler ve bu alanlarda ün kazananlar aynı zamanda lügat, edebiyat, şiir ve dini ilimlere haiz ilmi kişiliklere de ulaşmışlardır. Böylece Eyyubilerin ilme ve ilim ehline olan düşkünlüğü, ilim uğruna hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan maddi imkanlar sağladıkları ve siyasetlerinin temelini de ilme dayandırdıklarını ve bu doğrultuda eğitim kurumlarını ve özellikle medreseleri oluşturduklarını, bu anlayışlarını tüm İslam beldelerine yayarken bu anlamda mahiyetlerindeki en önemli merkezler olan Mısır ve Şam'a daha da önem verdikleri kayda değerdir. Özellikle Eyyubilerin ilim anlayışının dayandığı Zengilerin yönetim merkezi olan Dımaşk medrese geleneği, örnek alınması gereken uygulamalarla doludur.

Kaynakça

Ahmed Ali, ed-Derü'l-Fikri li'l-Endülüsiyyin ve'l-Meğaribe fi'l-Maşriki'l-Arabi, Daru Şemal, Dımaşk 1995.

²⁴³ el-Hazimi,II,321.

- Ahmet İzzet Osman, *et-Terbiyetu ve'l-Muctemu'l-Mısri fi Asrı'l-Eyyubi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Camiatu Esyut Külliyyetü'l-Edeb, Esyut 1982.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001.
- Asîrî Merizen Said, *Ta'limü't-Tıbbi fi'l-Meşriki'l-İslami*, *Nezmuhu ve Menahicuhu Hatta Niha-yetü'l-Karni's-Sabii'l-Hicri*, Matbaatu Ma'hadî'l-Buhusi'l-İlmiyye ve İhyai't-Türasi'l-İslami bi Camiati Ümmül-Kura, Mekke 1412.
- Basuğuy, Bedrettin, *Selahaddin-i Eyyubi Devrinde İlmi Faaliyetler*, Hivda Yayınları, İstanbul 2009.
- Bedran, eş-Şeyh Abdulkadir Ahmed, *Münadimetü'l-Etlal*, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut 1985.
- Bozkurt, Nabi, "Medrese", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, ss.323-327.
- Dehman, Muhammed Ahmed, *el-Medresetü'l-Adiliyyetü'l-Kübra*, *Mecelletü'l-Mecmau'l-Arabi bi Dımaşk*, 1954.
- Ebu Şame, Şihabüddin Ebu Muhammed Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdîsi, *er-Revdeteyn fi Ahbari'd-Devleteyn en-Nuriyye ve's-Salahiyye*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Kahire 1288.
- el-Bundari, Kavamüddin el-Feth b. Ali Muhammed, *Sena el-Bark eş-Şami*, Darü'l-Kitabi'l-Cedid, Beyrut 1971.
- el-'Alebi, Ekrem Hasan, *Hitatu Dımaşk*, Daru't-Tabaa' , Dımaşk 1410.
- el-'Alebi, Ekrem Hasan, *Hitatu Dımaşk*, Daru't-Taba' , Dımaşk 1989.
- el-'Almevi, Abdulbasit b. Musa b. Muhammed, *Muhtasarü Tenbihu't-Talip ve İrşadi'd-Darisi ila Ahvali'l Kur'ani ve'l-Hadisi ve'l-Medarisi*, Matbaatu't-Teraki, Dımaşk 1344.
- el-Esnevi, Cemalüddin Abdurrahim, *Tabakatü's-Şafiiyye*, *Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye*, Beyrut 1987.
- el-Hazimi, Nasır Muhammed Ali, *el-Hayatu'l-İlmiyye fi Dımaşk fi'l-Asrı'l-Eyyubi*, (Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Ümmü'l-Kura Külliyyetü's-Şeria, Sûdi Arabistan 2009.
- el-Hazimi, Nasır Muhammed Ali, *el-Hayatü'l-İlmiyye fi Dımaşk fi'l-Asrı'l-Eyyubi*, (Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Ummü'l-Kura Külliyyetü's-Şeriati ve'd-Diraseti'l-İslamiyye, Suudi Arabistan 1421.
- el-Kalkeşendi, Şihabüddin Ahmed b. Ali, *Subhu'l-'Aşa fi Smâ'ati'l İnşa*, (thk. Muhammed Hüsnin Şemsüddin), Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987.
- el-Kazvini, Zekerriyya b. Muhammed b. Mahmud, *Asarü'l-Bilâd ve Ahbaru'l-İbad*, Daru Sadr, Beyrut ts.
- el-Kıfti, Cemalüddin Ebu'l-Hasan, Ali b. Yusuf, *Enbau'r-Ruvat ala Enbai'n-Nuhat*, Muesse-setü'l-Kütübü's-Sakafiyye, Beyrut 1986.
- el-Münziri, Zekiyüddin Ebu Muhammed Abdulazim b. Abdulkuvva, *et-Tekmile li Ve-fayâtü'n-Nakle*, (thk. Beşşar Avvad Maruf), Muessesetü'r-Risale, Beyrut 1981.
- el-Yunini, Kutbuddin Musa b. Muhammed, *Zeylu Mirati'z-Zaman*, Daru'l-Kütübü'l-İslami, Kahire 1992.

- en-Nuaymi, Abdulkadir b. Muhammed ed-Dımaşki, *ed-Dris fi Tarihi'l-Medaris*, (thk. Cafer el-Hasani), Mektebetü's-Sakafetü'd-Diniyye, Kahire 1988.
- es-Safedi, Selahuddin Halil b. Eybek b. Abdullah, *el-Vafi bi'l-Vefeyat*, Daru İhyau't-Türas, Beyrut 2000.
- es-Subki, Tcüddin Ebû Nasr Abdulvahhab b. Ali b. Abdulkafi, *Tabakatü's-Şafiiyyetü'l-Kübra*, (thk. Abdulfettah Muhammed el-Hulvi, Mahmud Muhammed et-Tenahi), Daru İhyau Kütübü'l-Arabiyye, Kahire 1992.
- ez-Zehebî, Ebu Abdullah Şemsüddin Muhammed, *el-İber fi Haberî min Ğaber*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Byrut ts.
- George Makdisi, *Ortaçağda Yükseköğretim İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı*, (çev. Ali Hakan Çavuşoğlu), Hasan Tuncay Başoğlu, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.
- Gözütok, Şakir, *İslam'ın Altın Çağında İlim*, Nesil Yayınları, İstanbul 2012.
- İbn Ebi Useybia, Muvaffiküddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. el-Kasım, *'Uyunu'l-Enba' fi Tabakati'l-Etibba'*, (thk. Nezar Rıza), Daru Mektebetü'l-Hayat, Beyrut 1965.
- İbn Ebi'l-Vefa, Ebu Muhammed Abdulkadir b. Muhammed el-Kureşi, *el-Cevahirü'l-Müdiyye fi Tabakati'l-Hanefiyye*, (thk. Abdulfettah Muhammed el-Hülûv), Matbaatu İsa el-Babi el-Halebi, Kahire ts.
- İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemsüddin Ahmet b. Muhammed b. Ebibekir, *Vefayatu'l-'Ayan ve Enbau Ebnai'z-Zaman*, (thk. İhsan Abbas), Daru Sadr, Beyrut 1949.
- İbn Kadi Şehbe, Ebubekir b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed Takiyüddin, *Tabakatü's-Şafiiyye*, Alemi'l-Kütüb, Beyrut 1407.
- İbn Kenan, Muhammed İsa, *el-Mervecü's-Sündüsiyyetü'l-Fesihe*, (thk. Muhammed Ahmed Dehman), Dımaşk 1947.
- İbn Kesir, İmadüddin Ebü'l-Feda İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, (thk. Ahmet Ebu Mühlhim, vd.), Mektebetü'l-Mearif, Beyrut 1966.
- İbn Kesir, *Tabakatü'l-Fukahai's-Şafiiyye*, (thk. Ömer Haşim, vd.), Mektebetü's-Sakafetü'd-Diniyye, Kahire 1993.
- İbn Şeddad, İzzüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. İbrahim, *el-'Alakü'l-Hatire fi Zikri Ümerai's-Şami ve'l-Cezire*, (thk. Yahya Zekeriyya), Vezaretü's-Sakafeti, Suriye, 1991.
- İbn Tûlûn, Şemsüddin Muhammed b. Tulun es-Salihi ed-Dımaşki, *el-Kalâidü'l-Cevheriyye fi Tarihi's-Sevalihiyye*, Matbuati Mecmeil-Luğati'l-Arabiyye, Dımaşk ts.
- İbn Vasil, Muhammed b. Salim, *Müferricü'l-Kürub fi Ahbari Beni Eyyub*, (thk. Cemalüddin eş-Şiyal), Daru'l-Kalem, Kahire 1953.
- İbnu'l-Cevzi, Sıbt, *Miratu'z-Zaman fi Tevarihü'l-'Ayan*, Darü'r-Risaleti'l-'Alemiyye, Dımaşk 2013.
- İbnu'l-Cezeri, Şemsüddin Ebi'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *Ğayetü'n-Nihaye fi Tabakati'l-Kurra'*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1982.
- İbnu'l-Esir el-Cezeri, İzzüddin Ali b. Ebilkerem, *el-Kamil fi't-Tarih*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1986.

- İbnu'l-İmad, Abdulhayy Ahmed b. Muhammed, *Şezeratü'z-Zeheb fi Ahbarin min Zeheb, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut ts.
- Mez,Adem, *The Renaissance of Islam*. (çev. K. Buş ve Mangoliouth), Londra 1937.
- Naci Maruf, *Medarisu Kable'n-Nizamiye*, Matbaatu'l-Camiu'l-İlmi'l-Iraki, Irak 1973.
- Sadık Ahmed, *el-Medarisü'l- 'Asruniyye fi Biladi's-Şam*, Müessesetü'r-Risale, Dımaşk 1406.
- Sellam, Eymen Şahin, *el-Medarisu'l-İslamiyye fi Mısır fi'l-'Asri'l-Eyyubi ve Devruha fi Neşri'l-Mezhebi's-Sünni* ,(Yayınlanmamış Doktora Tezi),Tanta Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tanta 1999.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, İkdam Matbaası, İstanbul 1318.
- Tahir Ma'ruf, *Camiu'z-Zeytune ve Medarisu'l-İlim fi'l-Ahdeyn : el-Hafsi ve Türki*, Daru'l-Arabiyeti'l-Kitab, Tunus 1980.
- Tez, Zeki, *Bilim ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları*, Nobel Yayınları, Ankara 2001.
- Yıldız, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992.
- Zengin, Zeki Salih, "Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Din Eğitimi", *Din Eğitimi* , (ed. Mustafa köylü-Nurullah Altaş),ss.23-47.